

بابزادی است و باید بکسیون ماله برود و از آنجا جواب نوشته شود

آقا شیخ محمد علی - ما نباید هیچوقت قانون خارجه را پیشنهاد خود بنمائیم بلکه باید مزاج ملک خودمان را ملاحظه نمائیم آن روز که در باب قانون متوقفات رای گرفته شد و این مذاکرات شد و بالاخر مدتی قرار گذاشته نشد و گفتند از سابق مجرا شود و تا اینجا ارجاع این نوشته بکسیون ماله صحیح نیست زیرا که قانونی شده و گذشته است و اگر هم اشکالی باشد باید خود مجلس آن را رفع نماید.

آقای میرزا ابوالحسن خان - رفته از استعفاي وزراء در مجلس قرائت شد ظاهر آ رسم است که هیئت کابینه وقتی می خواهد استعفا بدهند باید جهت را بگویند نه بشود که یک هیئتی بدون جهت استعفا بدهند و معلوم نشود که این استعفا برای چیست بلی استعفا صحیح است ولی در صورتیکه مجلس بآنها اطمینان نداشته باشد یا پادشاه عزل میکند یا خود وزراء نمی خواهند علی ای حال باید جهت معلوم باشد و الا چه جهت دارد در این وقت تنگ و باریک آنها استعفا بدهند و از خدمت به ملک و ملت خود را مستعفی بدارند

آقای میرزا محمود - بنظر بنده چنین می آید آن روزیکه این هیئت آمدند و معرفی شدند و گفته شد استعفا می دهند جواب داده شد که اینطور قبول نشود مگر اینکه بیایند مجلس جهت استعفاي خود را بگویند.

وکیل التجار - در هیچ جا هیئت وزراء بدون جهت استعفا نمی دهند و حال آنکه در سایر ممالک وزراء تخانهها طوری دائر است که تغییر وزیران را در امور پیدا نمیشود مگر با این جهت استعفا نمی دهند اما همه می دانند که در مملکت ما هنوز وزراء تخانهها دایر شده مگر یکی دو وزارتخانه پس اگر تغییر در وزیر داده شود فوراً تغییر در کارها داده می شود پس نباید استعفاي این هیئت را قبول کرد مگر اینکه علت آن را بگویند شما ملاحظه کنید حالا امر زمینی شود باین وزارتخانه ها کاری رجوع کرد تا امروز قدری آسوده باشیم و کارها دلداری رو براه شود وزراء استعفا میدهند و یک مدتی کارها اداره مملکت معوق و معطل می ماند

آقا شیخ حسین - ابتدا که این رفته در اینجا خوانده شد و کلا سکوت نمودند بجهت این بود که جناب رئیس گفتند در این باب تحقیقات بعمل خواهد آمد و امروز در این مملکت اگر وکیل یا وزیری از شغل معین خود استعفا بدهد در صورتی که غیر خواست باشد اول آن استعفا پذیرفته نخواهد بود و ثانیاً علت آن باید معلوم شود از این قرار باید فتاری بآنها وارد شده باشد.

آقا ملا حسن وارث - بلی همان طور که اظهار شد سکوت حضرات و کلا در این باب بجهت همان بود که جناب رئیس گفتند تحقیق میشود ولی باید معلوم شود که چرا استعفا داده اند و بعد از معین شدن مانع را باید دفع نمود.

ساعدا لوزاره - بنده عرض میکنم همان طور که آقای وکیل التجار گفتند ادارات منظم ما منحصر است بهمین دو وزارتخانه اگر مقصود میز و صندوق و صورت ظاهر است همین طور است که گفتند ولی اگر مقصود اداره بودن است هیچ

کدام بآن ترتیبی که باید کارها در جریان باشد مرتب نیست اما در باب استعفاي وزراء در این موقع باریک باید جدا رسیدگی و وقت کرد که اگر مقصودشان از این استعفا راحت طلبی بوده نباید ایشان را بحال خود بگذاریم که در این موقع سخت راحت نمایند و اگر در این بابمانی دارند باید معلوم شده در صدد رفع آن مانع بر آئیم.

آقای حاج امام جمعه - باعتقاد بنده تا علت را ندانیم در این موضوع هر چه مذاکره شود تضحیح وقت کرده ایم البته به از آنکه علت معلوم شد نباید بگذاریم آنها راحت طلبی نمایند.

آقا سید حسن تقی زاده - حرف در استعفاي وزراء بود اینها میروند حضور اعلیحضرت و استعفا میدهند شاه هم قبول میفرماید و حال آنکه باید قبل از وقت مجلس آمده و موافقی که با استعفاي ایشان است اظهار دارند گویا این ترتیبات را خلاف مشروطیت بدانند و حال آنکه استعفاي آنها باید در بین دو رای مختلف باشد یا مخالف رای مجلس یا مخالف رای سیاسی سلطنت حالا این و کلا میدانند که ایشان از جهت استعفا داده اند و اینچاهم نامده اند معنی باید بیایند در کسب و عمل استعفاي خود را بگویند و باید کاری کرد که دیگر که آقای سابق مملکت گرفتار وزرای بی علم نشود و رجال دولت از اینکه وزارت در مملکت محدود و منحصر بوجود هشت نفر شده نهایت دلتنگی را دارند اگر وزارت در میان هفتاد نفر بود خوب میشدند تا هر روز اسبابی فراهم می آوردند که هیئت وزراء تجدید شود شاید نوبت بخود آنها هم برسد همینکه هیئتی منتخب شده خود آنها جزو می آورند البته همه هم میل بوزارت دارند این است که هر سه ماه سه ماه گرفتار این مشکلات میشویم همین قدر که اعلیحضرت همایونی هیئتی را انتخاب کرده معرفی میفرمایند ما هم میپذیریم پس از مدتی دیگر باز هیئت دیگری انتخاب میشود و چون ترتیب که می بینید اتصالاً پیش می آید آنچه از اول بنظر بنده رسیده بجهت سعادت این مملکت آن است که این مسئله قانونی بشود که وزراء هیچ وقت از اشخاص قدیم بی علم منتقل انتخاب نشوند و اولاً موافق این هیئت را باید دانست تا اینکه در وقت آن کوشید

وکیل الرعایا - بنده تصور میکنم که یک وزیری یا یک کابینه بدون اینکه مانع بزرگی در اجرای مقاصد خود داشته باشد استعفا بدهد مأمی توانیم آن مانع را بشناسیم و علت را بدانیم و عرض میکنم که ما باید به اشخاصی که مانع از پیشرفت امور هستند اعلام کنیم که شما در این مدت زمان امتحانات خودتان را بخوبی داده اید همان مقداری که تا حال برده اید و بخورده اید و اندوخته کرده اید شما را پس است بهمان اکتفا کنید ما هم شما کاری نداریم و اگر هم بخواهید که وزراء آن مانع آخری را بجای بگویند نخواهیم گفت.

سیدالحکما - همان قسمی که آقای حاج امام جمعه گفتند اول باید تحقیق شود که علت استعفا چیست و بعد در آن موضوع مذاکره شود.

اسدالله میرزا - مطلب تمام گفته شد فقط یک چیز گفته نشده باین که این لایحه جناب صنیع الدوله تمام است بکسیون میرود و پس فردا بمجلس آورده و رای گرفته میشود ولی بنده که

بسی از نمایندگان ملت هستم عرض میکنم بنده وقتی میتوانم رای بدهم که بدانم این پول را میدهند و بدست وزیر مالیه امین صحیحی میرسد اگر خود صنیع الدوله نباشد پس باید کسی باشد که طرف اطمینان باشد.

رئیس - کافه جناب میرزا سلطنت است که بمجلس نوشته اند قرائت می شود (رئیس وزیر عدلیه قرائت شد مشر بود باینکه) در باب استعفاي بعضی از متهمین که بنده را خواسته اند و باید توضیحات بدهم چون چند روز است که ناخوش و بستی هستم و بدیهی است که (پس علی المرضی حرج) لهذا جناب صدق الملک که رئیس محکم که جزا است از برای دادن توضیحات میروند فرستاده شدند.

رئیس - معلوم می شود که وزیر عدلیه قاضی مزاج دارند یا بجهت همین استعفاي هیئت وزراء بوده که خودشان حاضر نشده و این رفته را نوشته اند ولی میدانند که بموجب قانون مجلس یا وزراء یا مأمورین رسمی آنها همیشه طرف صبیاحه و یکی هم در بعضی اوقات طرف میشود با کمیته که از بابت مطالب قانونی که راجع بآن وزارتخانه است باین جهت جناب صدق الملک بمجلس خواسته شد و در کسب و عمل استعفاي خود را بگویند و باید کاری کرد که دیگر که آقای سابق مملکت گرفتار وزرای بی علم نشود و رجال دولت از اینکه وزارت در مملکت محدود و منحصر بوجود هشت نفر شده نهایت دلتنگی را دارند اگر وزارت در میان هفتاد نفر بود خوب میشدند تا هر روز اسبابی فراهم می آوردند که هیئت وزراء تجدید شود شاید نوبت بخود آنها هم برسد همینکه هیئتی منتخب شده خود آنها جزو می آورند البته همه هم میل بوزارت دارند این است که هر سه ماه سه ماه گرفتار این مشکلات میشویم همین قدر که اعلیحضرت همایونی هیئتی را انتخاب کرده معرفی میفرمایند ما هم میپذیریم پس از مدتی دیگر باز هیئت دیگری انتخاب میشود و چون ترتیب که می بینید اتصالاً پیش می آید آنچه از اول بنظر بنده رسیده بجهت سعادت این مملکت آن است که این مسئله قانونی بشود که وزراء هیچ وقت از اشخاص قدیم بی علم منتقل انتخاب نشوند و اولاً موافق این هیئت را باید دانست تا اینکه در وقت آن کوشید

(آقای حاج امام جمعه) (بجرالعلوم) (آقا شیخ محمدعلی) (آقای سید جعفر) (آقای تقی زاده) (دکتر ولی الله خان) (حسنعلی خان) (آقا شیخ محمد حسین بزدی).

رئیس - فردا که روز یکشنبه و مجلس مخصوص است. روز سه شنبه هم موضوع مذاکره همان نسخه قانون انجمن تجارنی است که زودتر تمام شده شروع بقانون وزارت عدلیه شود.

و مجلس ختم شد

مذاکرات روز ۳ شنبه چهارم شهر ربیع الثانی
غلام مذاکرات روز شنبه غره را آقای میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند.

اسامی قائمین روز شنبه بشرح ذیل قرائت شد
آقای مجد الملک - آقا میرزا محمود اصفهانی - مشهدی باقر - دبیر سائل - تها الاسلام - امین الرعایا قوام دیوان.

رئیس - در باب استعفاي وزراء که وکلای محترم اظهار داشتند از ایشان توضیحات خواسته شود که وزراء چرا استعفا داده اند آنچه بعد از تحقیقات در این باب معلوم شد اینست که استعفا وزراء معظم بجهت حفظ مسلک خودشان بوده است و چون مسلک ایشان با مسلک مجلس مقدس مطابق و موافق است لهذا باید و کلا نهایت جد و جهد را بنمایند که استعفاي ایشان در خاکهای مبارک اعلیحضرت همایونی قبول نشود و چون معلوم نیست که هنوز استعفاشان قبول شده باشد این استعفا از خودشان میشود و اگر هم قبول شده باشد خوبست هیئتی از مجلس مقدس منتخب شود که حضور مبارک همایونی شرف اندوز گشته استعفا نمایند که استعفاي وزراء معظم را قبول نفرمایند حالا خودتان آن هیئت را

انتخاب نمایند باینکه خود من ایشان را انتخاب کرده عرض نمایم.

سیدالحکما - در انتخاب هیئت وکلای که بمجلس مبارک همایونی باید مشرف شوند عقیده بنده همانست که خودتان فرمودید معین فرمائید چون این انتخاب حق خود رئیس است.

وکیل التجار - در صورتیکه آن رفته آنروز از طرف وزیر خوانده شد دیگر بهیچوجه جای تردید باقی نخواهد بود که استعفاي ایشان قبول شده است پس اگر باید اقدامی بشود بترتیب دیگر اقدام شود.

رئیس - آن روز گفته شد حالا هم گفته می شود که آن رفته را وزیر داخله رسماً فرستاده اند و در این باب هم رسماً اطلاع پیدا داده نشده است و این یک رفته شخصی بود که خوانده شد و هنوز هم رسماً نمیدانیم که استعفاي آنها قبول شده باشد یا نه.

اسدالله میرزا - ما و کلا مجلس مدت ها بود که کمال جدو جهد را داشتیم که مسلک وزراء معظم با مسلک مجلس مقدس متعده متن باشد و مخصوصاً آن نکته مهمی که در آن مسلک منظور است آنست که وزراء ما باید بکوشند که دخل و تصرف خارجی را در امورات مملکتی منع نمایند و مقصود بنده این نیست که از آنها مساعدت نخواهیم مثلاً اگر ما محتاج بوجود مهندس از خارج بشویم یا آنکه معلم دیگری اگر لازم بشود یا بیادوریم ولی آن مهندس و معلم فقط بتکالیف استخدام باید عمل نمایند نه اینکه دارای اختیارات تام باشند و ما مجبور بعمل کردن برای آنها باشیم غرض اینست که مسلک وزراء با مسلک و کلا باید متحد باشد و باید این نکته رعایت شود که مداخلات و تصرفات خارجه را در امورات مملکت وزراء جدا منع نمایند و این هیئت وزراء دارای این مسلک بودند و چون معلوم نیست که استعفاي وزراء قبول شده باشد خوب است که استعفا قبول نکرده و اعلیحضرت همایونی نظر بموافقت و مراحمی که بوسکلا ملت دارند استعفاي ایشان را در باب عدم قبول استعفاي وزراء قبول میفرمایند و استعفاي وزراء را رد خواهند فرمود و پس فرضی اگر استعفا ایشان هم قبول شده باشد همان طور که جناب رئیس فرمودند از حضور همایونی استعفا شود که همین هیئت برقرار باشند.

آقا سید حسن تقی زاده - رفته استعفاي وزراء در مجلس مقدس قرائت شد اما قبول شدن آن برخلاف آنچه وکیل التجار گفتند معلوم نیست که قبول شده باشد قطع آن رفته که خوانده شد از بابت استعفا بود و شرط اعظم این مسئله بر رسیدن خبر رسمی است ولی در این موضوع خبر غیر رسمی هم رسیده است فعلاً سبب را باید دانست و آن روز هم عرض کردم که باید سبب استعفاي وزراء دعوت باشد یکی اینکه مسلکشان برخلاف مسلک و کلا باشد یا اینکه برخلاف مسلک بولتیکسی شخص سلطنت باشد و نباید بجهت جزئیات استعفا بدهند اگر چه این خبر باعث استعفا رسمی هم نیست و در مجلس رسمی هم نباید گفته شود ولی چون نتیجه رسمی شده باین لحاظ علت باید گفته شود و نتیجه هم استعفاي هیئت کابینه است و معلوم میشود که علت از خارج بوده است که موجب یاس آنها گردیده پس باید از اعلیحضرت استعفا نمائیم که باید استعفا وزراء را قبول نفرمایند بلکه بر استقلال آنها افزوده شود

نه اینکه مثل هیئت دیگری مجدداً انتخاب فرمایند چون سبب خیلی جزئی بوده و اهمیتی ندارد و نباید این هیئت کابینه بهم بغرور بلکه باید مستمر باشد زیرا که مسلک ایشان بهیچ وجه مخالف با مسلک مجلس نبوده و نه مخالف با میل اعلیحضرت همایونی پس باید استعفا شود که آنها را مستقر بدارند بلی اگر ده روز دیگر وزراء بواسطه هلت دیگری استعفا میدادند و اعلیحضرت قبول میفرمود مسئله نبود البته آنوقت پذیرفته میشد ولی در این مورد که سبب یک مذاکره غیر رسمی خارجی است که ابتدا در بولتیک مملکت دخالتی ندارد نباید استعفاي ایشان قبول شود بلکه همان طوری که گفتند میبایست بروند بحضور مبارک همایونی و استعفا نمایند که استعفاي ایشان را قبول نفرمایند.

حاج معین التجار - بنده اطلاع دارم که یک روز بعد از استعفا اعلیحضرت همایونی مختار الدوله را فرستاده بودند نزد رئیس الوزراء که چرا بدربار نیامده اند و استعفاي شما در این موقع مناسب ندارد و اگر اشکالی هم دارید اظهار نمایند پس معلوم می شود که استعفا آنها قبول نشده.

آقای میرزا محمود - بنده اطلاع صحیحی دارم که استعفاي وزراء قبول نشده و وزیر دربار بتمام وزارتخانهها اطلاع داده که مشغول کار باشند و همان طور که جناب رئیس فرمودند بموجب یک اصل از قانون اساسی حق دارند هیئت را برای شرفیابی حضور همایونی انتخاب نموده و اسامی آنها را بمجلس اظهار نمایند و هر گاه مجلس بعضی از آنها را صلاح ندانست باید بکثرت آراء انتخاب شده و بحضور اعلیحضرت همایونی مشرف شوند.

آقا شیخ محمدعلی - معلوم است تا قوه مجریه نباشد قوه مقننه نمیتواند کار بکند و گمان این است قوه مقننه بکمیته راضی نشود مملکت بی قوه مجریه بماند و در صورتیکه استعفاي وزراء قبول نشده گمان میکنم لازم نباشد هیئتی حضور همایونی مشرف شوند و هر گاه لازم است بموجب قانون اساسی آن هیئت باید در مجلس بکثرت آراء انتخاب شوند.

آقا شیخ حسین - باعتقاد بنده همین طور که صحبت شده باید یک هیئتی منتخب شده حضور همایونی مشرف شوند و لزوم هم ندارد که حکماً در این مسئله باشد بلکه عقیده بنده این است که باید همیشه هیئتی از کلا انتخاب شده و حضور اعلیحضرت شرفیاب شوند و بعضی مطالب مهم را عرض کرده و جواب بشنوند و بعضی شبهاتی که مفیدین القاء می نمایند رفع کنند و با اعتقاد بنده این هیئت انتخاب شده امروز یا فردا مشرف شوند خیلی خوب است.

رئیس - حالا تصویب مینمائید که این هیئت انتخاب شده و شرفیاب شوند (همه تصویب کردند)

رئیس - این کاغذی است از طرف انجمن مهدیه نوشته شده و بمجلس رسیده قرائت میشود قریب بمضون ذیل قرائت شد دو مسئله است از ابتدای سلطنت مرحوم مظفرالدین شاه طاب ثراه که تا حال در بوه اجمال مانده یکی در باب خیره و یکی مالیات که ملت نمیدانند چه وصول شده و چه در نزد حکام مانده این است که استعفا میشود اداره نقیض معین شده و در این باب اقدام شود که هم بقایای

حکام معین وهم ذخیره معلوم شود که چیست.

سیدالحکما - بنده عقیده ام این است که وزیر داخله و وزیر جنگ بکلیس خواسته شوند و در این باب توضیحات بدهند و باید بدخیره مام ولایات رسیدگی کرد.

رئیس - این مسئله بوزیر داخله و بطبی ندارد باید بوزیر مالبه و وزیر جنگ خواسته شوند.

آقای میرزا فضلعلی آقا - در زمان وزارت جنگ جناب مستوفی العمالک این مسئله گفتگو شد و در این باب اقدام شده و باید وزیر جنگ را خواست و توضیح خواست که از آنوقت تا اکنون چه اقدام شده

رئیس - این دو مسئله خیلی اهمیت دارد و باید امروز بوزیر مالبه و وزیر جنگ اطلاع داده شود که تشریف بیآورند و در مجلس توضیحات بدهند و این هم درایورنی است که از کسب و عمل در خصوص نظامنامه بودجه تنظیمی که با آنجا رجوع شده بود نوشته شده قرائت میشود (در این موقع بود که راجع بنظمی طهران که در کمیسیون تقبیح و تصویب شده بود قرائت گردید)

رئیس - این راجع میکنم و توزیع میشود که دوباره قرائت شده در تحت دقت و نظر آمده تمام شود و خیلی میخوام اظهار امتنان بکنم از اعضاء این کمیسیون که راپورت خود را قانونی نوشته اند و خواهش از سایر کمیسیون هائی نمایم که آنها هم همیشه راپورت خود را بعد ها همین طور بنویسند که چند جلسه منعقد شده و هر جلسه که منعقد شده و هر جلسه چند ساعت طول کشیده است کاغذی از وزارت عدلیه رسیده بود قرائت شد قریب بمضون ذیل که چون استعفاي قتل فریدون تمام شده و باید در حضور هیئت منصفه روز سه شنبه استعفا قاتل آنها قرائت شده و حکم مجازات آنها داده شود استعفا قاتل آنها قرائت شده و حکم مجازات داده شود.

رئیس - ظاهراً قانون نیست که و کلا در ما کم حضور هم رسماً

آقای حاج امام جمعه - همان طوری که گفتند بودن و کلا لزوم ندارد ولی حکم مجازات آنها باید بحضور بکنفر از مجتهدین داده شود و الا با دعا و ذکر نمیتواند حکم مجازات دهند (دو این موقع بقرائت قانون انجمن تجارنی شروع شده و در خصوص اینکه از طرف دولت بانجمن های تجارنی مکانی داده شود یا اینکه این مسئله فعلاً سکوت عنه بماند مذاکرات زیاد شده و اخذ رای شد و با کثرت تصویب شد که فعلاً مکان بانجمنها داده نشود)

رئیس - فعلاً که عده کافی نیست بنده هر روز می بینم مجلس در وقت انعقاد عده کافی است و بلکه زیاد هم هست اما در آخر مجلس برای مذاکره و رای گرفتن کافی نیست و همین طور در کمیسیون ها هم حاضر نمیشوند من نمیدانم پس کی برای خدمت حاضر خواهند شد فقط دو ساعت در روزهای رسمی حاضر شده آنهم در آخر وقت میروند آخر ما یک تکلیف بزرگی بگردن گرفته ایم باید از عهده آن بر آئیم مجدداً شروع بقرائت قانون تجارنی شده قرائت دهم دوم آن تمام شد.

رئیس - آقا باینکه برای شرفیابی حضور اعلیحضرت بنظر بنده رسیده است اینها هستند.

آقای حاج امام جمعه - آقای مستشارالدوله
 آقای تقی زاده - آقای حاج سید نصرالله - آقای
 حاج مدینالتجار - آقای حاج محمد اسمعیل آقا-
 و عرض میکنم اگر مقتضی شد باید شرفیاب شوند
 و چون استعلام شده هنوز معلوم نشده که استعفا
 وزراء قبول شده یا نه و روز پنجشنبه هم قانون
 تجارتنی خوانده میشود که زودتر تمام شده و شروع
 بقانون عدلیه شود و از هیئت منتخبه برای نظر در
 قانون عدلیه خواست می نماید که آنها هم در کار
 مجاب باشند که هر چه را ملاظه بینمایند بدهند مجلس
 و از مجلس هم زودتر بگذرد و بدیهی است که امروزه
 از قانون عدلیه قانونی مهتم نداریم هر چه زود تر
 باید انشاء الله این قانون تصویب شده بگذرد .
 مجلس ختم شد

مذاکرات روز ۵ شنبه ششم شهر
ربیع الثانی ۱۳۲۰
 خلاصه مذاکرات روز شنبه ۵ را آقا میرزا
 مرتضی قلیخان قرائت کردند .
 اسامی قاضیین جلسه قبل از قرائت ذیل قرائت شد
 حاجی امین الضرب - حاجی سید نصرالله - مجدالملک
 ساعدالوزاره - ادیب کلیایکانی .

رئیس - دستخط مبارک هم ایرونی رسیده
 قرائت میشود (دستخط مبارک که خطاب بوزیر
 دربار بود قرائت شد) مشربانکه با این حوادث
 ناگوار می که در سرحد روی داده و اهالی آنجا
 گرفتار حادثه و اندوه شده اند خاطر ماراضی میشود
 که در دارالخلافه مشغول جشن باشیم معارج جشن
 میلاد خودمان را بطور اعانه در حق باز ماندگان
 اهالی سرحد که دچار مصیبت گشته اند بسزوا داشته
 و زرا هم گفتگو کنید یقین است که آنها هم این نیت
 ما را مساعد خواهند بود .

رئیس - باید از صدور این دستخط مبارک
 اعلیحضرت همایونی بی نهایت متشکر باشیم که در
 حقیقت منتها درجه وظیفه پدیری را در این موقع
 بعمل آورده اند لهذا خوب است ماها که و کلاهستیم
 از طرف عموم ملت و اهالی سرحد تشکیرت خالصانه
 خودمان را تقدیم حضور مبارک اعلیحضرت همایونی
 داریم و همانطور که اعلیحضرت مرحوم و اطراف پدیری
 را اظهار فرمود اند ما هم با کمال تشکر و امیدواری
 بوظایف فرزندی اقدام نموده در این موقع جشن را ترک
 نکرده بلکه بر اهلیت و عظمت آن افزوده با کمال شکوه
 به تراز سنوات سابقه معمول داریم و اینهم دستخط دیگری
 است صادر شده قرائت می شود دستخط ثانوی قرائت
 گردید از قرار ذیل .

مجلس شورای ملی اگر چه هیئت وزرای
 مسئول در استعفا از مشاغل خود نهایت استادگی
 داشتند ملاحظاتی بنده استعفا آنها را پذیرفته
 و بموجب این دستخط بمجلس شورای ملی اطلاع
 میدهم که وزرا در سر مأموریت خود باقی هستند
 فقط چون ظفر السلطنه خیلی در انفعال از خدمت
 و استعفا خود مصر و مجد بود بالضروره او را
 معاف و مستوفی المالک را بوزارت جنگ منصوب
 فرمودیم و خیلی میل داریم که وزرا و و کلابانهای
 مساعدت بهم دیگر معاونت کرده اسباب آسایش رعایا
 و موجبات امنیت و انتظام مملکت را موافق نیت
 خاطر ما فراهم نمایند و انشاء الله توفیق خداوندی نیز

آقای سید نصرالله - در این موقع شروع بخواندن لایحه مزبور
 شد قریب بمضمون ذیل بر آن نوات محترمه
 ثابت و هوید است که اختلالات سرحدات و حوادث
 ناگوار می که در این دو ساله به تمام مختلفه ظهور
 س کرده غیر از مخالفت بین دولت و ملت چیز دیگر
 نیست لهذا در این موقع عموم ملت اتحاد بین
 شخص اعلیحضرت همایونی و ملت را احساس نموده
 از حضور و کلاه محترم خواستگار است که هر طور
 صلاح بدانند این احساسات ملی را حضور بندگان
 اعلیحضرت عرض نموده اسباب اتحاد و یکپارگی را فراهم
 آورند که بسعادتی نایل شویم .

رئیس - در حقیقت این لایحه که قرائت شد
 از بهترین لوايح است و بهترین اسباب سعادت
 ملت و مملکت همان اتحاد و یکپارگی بین دولت
 و ملت است حال آنکه عموم انجمن ها این احساس را
 کرده اند باید جد و جهد نمود که بیش از پیش
 اسباب اتحاد و یکپارگی فراهم آید .

آقای سید محمد اسمعیل آقا - اینکه اعلیحضرت
 فرموده اند که مراعات بیازمانه گان مقتضای خود
 فرض ایشان این بوده است که در غم و الم فرزندان
 خود شریک هستم و حال آنکه ملت باید نهایت تشکر را
 نموده و از اعلیحضرت استعفا نمایند که این جشن
 بهتر از هر ساله گرفته شود و همانطور که اعلیحضرت
 اظهار کمال مساعدت فرموده و ملت در پیش فرزند
 ملاحظه فرموده اند همین طور باید از طرف ملت هم
 اقدامات لازمه در گرفتن این جشن بعمل بیاید که
 موجب سرور و شادمانی عموم ملت باشد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - بنده با آقای
 مستشارالدوله هم عقیده هستم همان طور که اعلیحضرت
 مقرر فرموده اند باید معمول شود شاه فرموده اند
 که جشن معمولی دولتی گرفته نشود من خوا دارم
 ما نمیتوانیم بگوئیم عزا دار نباشید پس نباید این
 جشن گرفته شود ولی بشکرانه این موهبت که اول
 قدم بزرگی است که از طرف اعلیحضرت نسبت
 بترقی رعیت و ملت برداشته اند نهایت سعی و اجتهاد
 در جشن مولود اعلیحضرت باید از طرف ملت بعمل بیاید .

رئیس - بله بیعتی لازم است از طرف مجلس
 انتخاب شده و برای عرض تشکر بفرمایید همایونی
 مشرف شوند و این هیئت را در آخر مجلس انتخاب
 می کنیم حالا قانون انجمن تجارتنی خوانده شود
 در این وقت شروع بقرائت سیم قانون انجمن
 تجارتنی شد و در خصوص اینکه خواندن و نوشتن
 شرط عضویت در انجمن های تجارتنی باشد یا
 نباشد مذاکرات زیاد بعمل آمده اخذ رای گردید
 و با اکثریت خواندن و نوشتن که شرط عضویت
 در انجمن ها باشد تصویب گردید .

آقای سید حسن تقی زاده - بمناسبت صدور
 این دستخط مبارک خواستم دو سطر عرض کنم و
 بگویم که سلطان مشروطه گذشته از رعایت نمودن
 قانون اساسی و ساکت نشستن و مخالفت نکردن باید
 خودشان هم داخل کار شوند و معرک سلسله سعادت
 مملکت باشند اگر سلطان ساکت به نشیند و کاری
 نکنند آن مقام سفر است پس سلطان در مملکت
 مشروطه گذشته از رعایت قانون باید داخل در پوئیک
 سیاسی مملکت شده و مستورا بچشم فرزندی نگاه کند
 چنانچه اعلیحضرت همایونی در آن دستخط اول
 نسبت بیازمانه گان و مصیبت زده گان سرحد مثل پندرو
 فرزند رفتار کرده و اظهار نموده اند که ما از جشن
 صرف نظر کرده در این موقع با فرزندان خود هم درد
 وهم ناله باشیم این گونه اقدامات از طرف سلطان
 نسبت بر رعایای خود موجب مزید امیدواری و چشم
 داشت ملت بمواطف ملوکانه خواهد بود و کمال تشکر
 را باید کرد بالاتر از آن دستخط دستخط دوم است
 که پادشاه داخل در سیاست مملکت شده خودش که
 معرک و سلسله جنیان امور سیاسی مملکت است
 ملاحظه بولتیک مملکت را نموده و وزرا را که سلسلگان
 موافق با مصلک مجلس بلکه با عموم ملت است آنها
 را برقرار داشته و بر صدور این دستخط چنین
 فرمودند که مصلک و ورزش سابق را تغییر داده و با
 پوئیک و سیاست مملکت که وزره و مجلس در آن
 خط کشی مینمودند همراه و مساعد شده بلکه درین
 پوئیک مملکت نگاه کرده و ملاحظه فرموده که
 همین هیئت باید برقرار باشد پس آنچه را که آمال و
 آرزوی این ملت بوده امروز اعلیحضرت آنرا مشهود
 فرمودند و باطمینان خاطر باید با او از بلند بابت گفت
 دیگر آنچه را که مقصود و منظور ملت بوده بآن
 نایل و بر خوردار گردیدند .

آقای حاج امام جمعه - بمناسبت پدیری
 فرزندی که ما باین مملکت رسانیده ایم و در این باب با هیئت
 وزرا هم گفتگو کنید یقین است که آنها هم این نیت
 ما را مساعد خواهند بود .

رئیس - دستخط مبارک که خطاب بوزیر
 دربار بود قرائت شد (مشربانکه با این حوادث
 ناگوار می که در سرحد روی داده و اهالی آنجا
 گرفتار حادثه و اندوه شده اند خاطر ماراضی میشود
 که در دارالخلافه مشغول جشن باشیم معارج جشن
 میلاد خودمان را بطور اعانه در حق باز ماندگان
 اهالی سرحد که دچار مصیبت گشته اند بسزوا داشته
 و زرا هم گفتگو کنید یقین است که آنها هم این نیت
 ما را مساعد خواهند بود .

رئیس - باید از صدور این دستخط مبارک
 اعلیحضرت همایونی بی نهایت متشکر باشیم که در
 حقیقت منتها درجه وظیفه پدیری را در این موقع
 بعمل آورده اند لهذا خوب است ماها که و کلاهستیم
 از طرف عموم ملت و اهالی سرحد تشکیرت خالصانه
 خودمان را تقدیم حضور مبارک اعلیحضرت همایونی
 داریم و همانطور که اعلیحضرت مرحوم و اطراف پدیری
 را اظهار فرمود اند ما هم با کمال تشکر و امیدواری
 بوظایف فرزندی اقدام نموده در این موقع جشن را ترک
 نکرده بلکه بر اهلیت و عظمت آن افزوده با کمال شکوه
 به تراز سنوات سابقه معمول داریم و اینهم دستخط دیگری
 است صادر شده قرائت می شود دستخط ثانوی قرائت
 گردید از قرار ذیل .

آقای سید نصرالله - در این موقع شروع بخواندن لایحه مزبور
 شد قریب بمضمون ذیل بر آن نوات محترمه
 ثابت و هوید است که اختلالات سرحدات و حوادث
 ناگوار می که در این دو ساله به تمام مختلفه ظهور
 س کرده غیر از مخالفت بین دولت و ملت چیز دیگر
 نیست لهذا در این موقع عموم ملت اتحاد بین
 شخص اعلیحضرت همایونی و ملت را احساس نموده
 از حضور و کلاه محترم خواستگار است که هر طور
 صلاح بدانند این احساسات ملی را حضور بندگان
 اعلیحضرت عرض نموده اسباب اتحاد و یکپارگی را فراهم
 آورند که بسعادتی نایل شویم .

رئیس - در حقیقت این لایحه که قرائت شد
 از بهترین لوايح است و بهترین اسباب سعادت
 ملت و مملکت همان اتحاد و یکپارگی بین دولت
 و ملت است حال آنکه عموم انجمن ها این احساس را
 کرده اند باید جد و جهد نمود که بیش از پیش
 اسباب اتحاد و یکپارگی فراهم آید .

آقای سید محمد اسمعیل آقا - اینکه اعلیحضرت
 فرموده اند که مراعات بیازمانه گان مقتضای خود
 فرض ایشان این بوده است که در غم و الم فرزندان
 خود شریک هستم و حال آنکه ملت باید نهایت تشکر را
 نموده و از اعلیحضرت استعفا نمایند که این جشن
 بهتر از هر ساله گرفته شود و همانطور که اعلیحضرت
 اظهار کمال مساعدت فرموده و ملت در پیش فرزند
 ملاحظه فرموده اند همین طور باید از طرف ملت هم
 اقدامات لازمه در گرفتن این جشن بعمل بیاید که
 موجب سرور و شادمانی عموم ملت باشد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - بنده با آقای
 مستشارالدوله هم عقیده هستم همان طور که اعلیحضرت
 مقرر فرموده اند باید معمول شود شاه فرموده اند
 که جشن معمولی دولتی گرفته نشود من خوا دارم
 ما نمیتوانیم بگوئیم عزا دار نباشید پس نباید این
 جشن گرفته شود ولی بشکرانه این موهبت که اول
 قدم بزرگی است که از طرف اعلیحضرت نسبت
 بترقی رعیت و ملت برداشته اند نهایت سعی و اجتهاد
 در جشن مولود اعلیحضرت باید از طرف ملت بعمل بیاید .

رئیس - بله بیعتی لازم است از طرف مجلس
 انتخاب شده و برای عرض تشکر بفرمایید همایونی
 مشرف شوند و این هیئت را در آخر مجلس انتخاب
 می کنیم حالا قانون انجمن تجارتنی خوانده شود
 در این وقت شروع بقرائت سیم قانون انجمن
 تجارتنی شد و در خصوص اینکه خواندن و نوشتن
 شرط عضویت در انجمن های تجارتنی باشد یا
 نباشد مذاکرات زیاد بعمل آمده اخذ رای گردید
 و با اکثریت خواندن و نوشتن که شرط عضویت
 در انجمن ها باشد تصویب گردید .

بلکه فقط طالب هرج و مرج هستند لهذا بقدره
 بنده عین همین مرضیه را باید تقدیم حضور مبارک
 اعلیحضرت همایونی نمود که آثار این اتحاد را بطور
 روشن که عموم ملت ملت بشوند بروز و ظهور بدهند .
اسدالله میرزا - بنده مطلب را تکرار
 نمیکنم فرمایشات صحیح در این موضوع شده است
 همینقدر عرض میکنم که سعادت و حیات ابدی این
 مملکت بسته به همین اتحاد و اتفاق است حال آنکه از
 طرف ملت این اقدام شده است پس همین مسئله را اسباب
 خوشبختی ملت دانسته خوشبختانه با تمام قوای ظاهر
 و باطن این اتحاد خلاصه را حفظ کنیم و گرا را
 از اعلیحضرت شنیده شده است که هر گاه ملت یک
 قدم بطرف ما بیایند من صد قدم بطرف آنها خواهم
 رفت و گمان میکنم که این ترتیب این اتحاد و اتفاق
 را بخوبی میتوان حفظ نمود و ای یک شرط صده
 که مدخلیت تمام دارد و آن همراهی مدیران
 جرایمی باشد و البته همه انجمن مدیران جرایم
 هم در این لایحه هست که اگر آنها بخوانند
 همراهی کنند بواسطه قلم ایشان بسا مقاصد اصلاح
 خواهد شد و اگر مساعدت آنها نباشد دچار
 مشکلات خواهیم شد .

آقای سید حسن تقی زاده - بمناسبت صدور
 این دستخط مبارک خواستم دو سطر عرض کنم و
 بگویم که سلطان مشروطه گذشته از رعایت نمودن
 قانون اساسی و ساکت نشستن و مخالفت نکردن باید
 خودشان هم داخل کار شوند و معرک سلسله سعادت
 مملکت باشند اگر سلطان ساکت به نشیند و کاری
 نکنند آن مقام سفر است پس سلطان در مملکت
 مشروطه گذشته از رعایت قانون باید داخل در پوئیک
 سیاسی مملکت شده و مستورا بچشم فرزندی نگاه کند
 چنانچه اعلیحضرت همایونی در آن دستخط اول
 نسبت بیازمانه گان و مصیبت زده گان سرحد مثل پندرو
 فرزند رفتار کرده و اظهار نموده اند که ما از جشن
 صرف نظر کرده در این موقع با فرزندان خود هم درد
 وهم ناله باشیم این گونه اقدامات از طرف سلطان
 نسبت بر رعایای خود موجب مزید امیدواری و چشم
 داشت ملت بمواطف ملوکانه خواهد بود و کمال تشکر
 را باید کرد بالاتر از آن دستخط دستخط دوم است
 که پادشاه داخل در سیاست مملکت شده خودش که
 معرک و سلسله جنیان امور سیاسی مملکت است
 ملاحظه بولتیک مملکت را نموده و وزرا را که سلسلگان
 موافق با مصلک مجلس بلکه با عموم ملت است آنها
 را برقرار داشته و بر صدور این دستخط چنین
 فرمودند که مصلک و ورزش سابق را تغییر داده و با
 پوئیک و سیاست مملکت که وزره و مجلس در آن
 خط کشی مینمودند همراه و مساعد شده بلکه درین
 پوئیک مملکت نگاه کرده و ملاحظه فرموده که
 همین هیئت باید برقرار باشد پس آنچه را که آمال و
 آرزوی این ملت بوده امروز اعلیحضرت آنرا مشهود
 فرمودند و باطمینان خاطر باید با او از بلند بابت گفت
 دیگر آنچه را که مقصود و منظور ملت بوده بآن
 نایل و بر خوردار گردیدند .

آقای سید محمد اسمعیل آقا - اینکه اعلیحضرت
 فرموده اند که مراعات بیازمانه گان مقتضای خود
 فرض ایشان این بوده است که در غم و الم فرزندان
 خود شریک هستم و حال آنکه ملت باید نهایت تشکر را
 نموده و از اعلیحضرت استعفا نمایند که این جشن
 بهتر از هر ساله گرفته شود و همانطور که اعلیحضرت
 اظهار کمال مساعدت فرموده و ملت در پیش فرزند
 ملاحظه فرموده اند همین طور باید از طرف ملت هم
 اقدامات لازمه در گرفتن این جشن بعمل بیاید که
 موجب سرور و شادمانی عموم ملت باشد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - بنده با آقای
 مستشارالدوله هم عقیده هستم همان طور که اعلیحضرت
 مقرر فرموده اند باید معمول شود شاه فرموده اند
 که جشن معمولی دولتی گرفته نشود من خوا دارم
 ما نمیتوانیم بگوئیم عزا دار نباشید پس نباید این
 جشن گرفته شود ولی بشکرانه این موهبت که اول
 قدم بزرگی است که از طرف اعلیحضرت نسبت
 بترقی رعیت و ملت برداشته اند نهایت سعی و اجتهاد
 در جشن مولود اعلیحضرت باید از طرف ملت بعمل بیاید .

رئیس - بله بیعتی لازم است از طرف مجلس
 انتخاب شده و برای عرض تشکر بفرمایید همایونی
 مشرف شوند و این هیئت را در آخر مجلس انتخاب
 می کنیم حالا قانون انجمن تجارتنی خوانده شود
 در این وقت شروع بقرائت سیم قانون انجمن
 تجارتنی شد و در خصوص اینکه خواندن و نوشتن
 شرط عضویت در انجمن های تجارتنی باشد یا
 نباشد مذاکرات زیاد بعمل آمده اخذ رای گردید
 و با اکثریت خواندن و نوشتن که شرط عضویت
 در انجمن ها باشد تصویب گردید .

بدرستخط اعلیحضرت همایونی که دال بر رأفت و
 محبت شاهانه بود نسبت بر رعایای مصیبت زده
 ارومی و از طرف دیگر مضمون لایحه عموم
 انجمنهای طهران آنچه بنده فهمیده ام این جنگ
 خانگی ما را تمام س کرده و واقعا چه بدوق حس
 لطیفی در این مورد با یک در عموم ملت پیدا
 شده و این نکته را هم خاطر نشان می نمایم که برای
 حصول یونانی شدن بچنین مقصود بزرگی اندکی صبر
 لازم است تا انشاء الله بمطوب خودمان برسیم و خیلی
 لازم می دانم تقدیم این لایحه انجمن ما را بحضور
 اعلیحضرت همایونی .

آقای سید محمد علی - بدیهی است که باید
 اعلیحضرت همایونی اتحاد تام و تمام با ملت داشته باشند
 ولی چون مقدسین نیک گذاشته که مراضی ملت بسبب
 مبارک اعلیحضرت برسد مقصود حاصل نمی شد لهذا
 تقویت میکنم قول آقای تقی زاده را و چون این لایحه
 از طرف انجمن های تهران است و انجمن های تهران
 نماینده تمام انجمن های ایران هستند و انجمن های
 ایران نماینده تمام ملت ایران است پس خوب است که این
 عریضه حضور مبارک اعلیحضرت همایونی فرستاده
 شود که ملاحظه فرمایند و بدانند ملت ایران همه قسم
 در شاه پرستی و مملکت خواهی ساده و مجید میباشد .

حاجی امام جمعه - اگر چه بعد از این
 تقریرات هر چه گفته شود توضیح واضحات است ولی
 همین قدر عرض میکنم که امروز خیلی روز مبارک و
 باسعادت شد برای ما زیرا که یک دستخط مبارکی از
 طرف اعلیحضرت قرائت شد که مفاد آن این بود که
 اعلیحضرت همایونی بنا به نیت مهربانی و رأفت اقبال
 بطرف ملت فرموده اند و همچنین لایحه از طرف عموم
 انجمن ها قرائت شد که مفاد آن هم استقبال ملت بود از
 روی کمال میل و محبت بطرف اعلیحضرت پس ما و کلا
 باید متذکر این اتحاد در کمال شدت و استحکام نگاه
 بداریم و استعدائاتی از اعلیحضرت مینمایم که آثار
 این همراهی خودشان را با ملت بطور فعلیت بر سر
 ظهور و بروز برسانند اما منتهای همراهی بشانم و حرفی
 بزنم و بگوئیم که بطور مساعدت فرمایند .

رئیس - امروز را در واقع باید مایک عید
 بزرگ بدانیم که در اول مجلس دستخط همایونی در
 اظهار مساعدت و همراهی با اهالی سرحد زیارت شد
 بعد از آن دستخط کمدارای مراتب بولتیک و سیاسی
 و مطالب همه بود که کمال اطمینان و امیدواری حاصل
 شد و از این طرف از انجمن ها لایحه باین خوبی و
 مفصلی که حاصل احساسات ملی بود رسیده .
 حال همانطور که فرمودند این لایحه با عریضه از
 طرف مجلس بایک هیئتی حضور همایونی مشرف شوند
 و چون حامل این لایحه انجمن قاطبه است لایحه هم
 خود این انجمن نوشته خوب است قرائت شود .
 (قرائت شد حاصل این که استعفا کرده بودند که
 مراتب مسطوره لایحه انجمن ها را بطوریکه مجلس
 مقدس صلاح می داند اجری دارد)

رئیس - لایحه از طرف وکیل کرمان اظهار
 شده است قرائت شود
 (قریب بمضمون ذیل قرائت شد)
 حضور و کلاه محترم قرصه میدارد البته برو کلا
 محترم واضح است چنانچه سلطنت مستبد تبدیل
 بشروطه شده است همچنین باید آثار استبداد پکلی
 روز نیکبختی و سعادت و نجات این ملت دانست نظر

بر طرف شده و عدل و مساوات در تمام مملکت بر هایت
الامام قلاهم جاری و ساری شود لهذا انتظار و کلاه
را در باب بلوچستان و رعایای آنها جلب نموده مرض
میتمايد که در سابق حکام نهایت ظلم را بآنها مینمودند
و بین آنها همه نوع اختلاف انداخته و ایشان را غارت
کرده و در موقع بلوک گردشی فرزندان آنها را از
پدران و مادران خود جدا کرده بکرمان و از آنجا
بتهران آورده و آنها را مثل حیوانات بمرض بیع و
شری میگذاشتند و اکنون که دوره شمولیت است
و قانون شمولیت در حق سیاه و سفید مساوی است از
و کلاه محترم خواهش میشود که جدا این حرکت شنیع
قییح را تدفین نمایند که این فعل موقوف شده و آن
بیچارگان از قید این ظلم آسوده شده و مرغه الحاح
مشغول بر عیبتی خود باشند.

رئیس - این لایحه بسیار خوبی است و گمان
این است که هیچکس در این باب حرفی نداشته و محل
گفتگو هم نباشد و همین امروز باید از طرف مجلس
بوزیر داخله نوشته شود که اکیداً قذف نمایند دیگر
چنین حرکتی در آنجا بروز نکند.

(در اینتر قع مجلس تعطیل و پس از چند دقیقه
مجدداً منقذ گردید)
رئیس - شخصیکه بنظر بنده برای شرقیای
حضور اعلی حضرت هیونی رسیده است این آقایان
هستند.
آقای حاج امام جمعه، آقای سید جعفر، آقای حاج
سید نصر الله، آقای میرزا فضلعلی آقا، آقای آقامیرزا
محسن، آقای تقی زاده، آقای مستشار الدوله، آقای آقا
میرزا ابوالحسن خان، آقای حاج معین التجار، آقای
حاج امین الضرب آقای وثوق الدوله و وقتش را باید
از دربار بخواهیم و هر وقت معین شد این اشخاص باید
مشرف شوند یکی در باب هیئت کیسیون عدلیه است
تا اکنون جمع نشده اند که رئیس خود را انتخاب نمایند
لذا خواهش میشود که فردا صبح که روز جمعه است
اگر کار ندارند تشریف آورده و رئیس خود را انتخاب
نمایند یا این که اگر فردا برای ایشان ممکن نیست
روز شنبه چهار ساعت بفرودمانه حاضر شده و هیئت
رئیس خود را انتخاب نمایند یا این که بعد از مجلس ولی
بعقیده بنده بهتر همان چهار ساعت شروب مانده است
که اساسی هیئت رئیس آنها در مجلس عالی قرائت شود
آقامیرزا محمود - در این وقت باید
هیئت رئیس اسامی آن ها یکبار حاضر میشوند نوشته
ارائه کنند و هر کس حاضر نمیشود زیر اسامی را
بنویسند که عوض آنها را انتخاب نمایند.

آقامیرزا محمود - صحیح است باره بوزیر
داخله اظهار شود ولی بعقیده بنده اگر تلگرافی هم
از طرف مجلس بانجمن ایالتی کرمان در این باب بشود
ضروری ندارد.

حاج شیخ حسین - بلی باید در این باب
اقدامات بشود و گمان میکنم که در این باب باید یک
ماده قانون هم وضع شود.
رئیس - بهیچیکه این مسئله زشت قانوناً
قلط است و ضرر او بر همه کس واضح است و لازم
بنوشتن قانون نیست.

آقای سید محمد جعفر - اینها مسلمان هستند
و فرودختن مسلمان حرام است و اگر بقصد حلالت فروخته
شود فروخته کافر است و این قانون اسلام است و
باید جاری شود.

وکیل الرعایا - صحیح است قانون اسلام در این
باب حکم فرموده لکن باید مجازاتی برای این عمل معین شود.
آقای شیخ محمدعلی - بلی این قانون اسلام است
خریدار و فروشنده هر دو در حکم حیوان بلکه حیوان
بست ترند و باید از امروز در این باب یک چیزی نوشت
که اگر بعد از کسی این کار را کرد بهجازات میرسد
حالا بوزیر داخله گفته میشود و ایشان هم اقدام می
نمایند لکن عقیده بنده این است که اقلاً ده سال حبس
برای مرتکب این عمل معین شود.

رئیس - در این باب اگر بخواهیم قانونی
وضع نماییم باید آمواد قانون نوشته شده و به مجلس
بیاید و مطرح مذاکره شود و گفته شد که حایه باید
فوراً بوزیر داخله نوشته شود که این مسئله را قذف
نمایند مذاکره روز شنبه هم بقیه قانون انجمن های
تجارتی است و چون وزراء تشریف آورده و گویا
کاری دارند که در آن اطاق کیسیون خواسته اند که
بعضی مذاکرات بشایند و چند دفعه بیام دادند که
بنده بروم ولی انوس که نواب رئیس هیچکدام
تشریف ندارند در این وقت که بنده باید بان اطاق بروم
ایشان در اینجا باشند و امیدوارم انشاء الله بعدها
مراهات این مسئله را نموده و بتکلیف خود رفتار نمایند
و تصویب نماید.

حاج سید باقر - در هر مورد شنیده می شود
که پول نداریم و حال آنکه چهار سال است مالیات
گرفته شده است نه بقشون بل پول داده اند و نه
حقوقی باریاب حقوق داده شده اگر مالیات را
از محل در یافت نکرده اند محل آن را باید ارائه بدهند
والا باید معلوم بشود که این در کجا است وجه
شده چرا بقشون نمیدهند.

حاج محمد اسماعیل آقا - این مسئله حق
کیسیون مالیه نیست باین ترتیب که نوشته اند بوزیر
مالیه و وزیر جنگ است کیسیون مالیه نمیتواند که
محل برای آنها معین کند.

آقامیرزا محمود - غرض کیسیون مالیه این
است بعضی از سر کردها که محل صحیح دارند بقوه
خودشان بی تصویب وزیر جنگ فوج خود را دوست
سیمه نفری وارد و داخل دارالخلافه میکنند و جیره
و مواجب مقتصد مشتمد نفری را میگیرند و آنها
که محل صحیح ندارند بهمانجا میمانند حال کیسیون
مالیه میخواهد که اختیار تعیین و ورود را بعهده
وزیر جنگ بگذارد نه این که به اختیار صاحب منصبان
جزو موکول باشد پس باید وزیر جنگ معین نماید
که چه قدر قشون و فوج برای این جا لازم است تا
محل مواجب آنها معین و مرتباً بآنها برسد.

بحر العلوم کرمانی - با این وضع
پریشانی که ما داریم و قشون ما با این ترتیبی که دارند
و بعضی از آنها قراول اختاری درب خانه اعیان
هستند فایده این قشون چه خواهد بود که باین ترتیب
همه روزه متحصن شده و باعث اختلال شوند پس باید
وزیر جنگ بیاید و باندازه که قشون برای تنظیم
شهر لازم است معین کنند تا مواجب آنها هم از محل
سریع الوصول داده شود.

وکیل التجار - گمان بنده این است بعد از
آن که عده صحیحی بلیس معین شد دیگر ما چنان
محتاج بقشون برای نظم شهر نیستیم فقط برای مواردی
که لازم است پس باید از وزارت داخله تحقیق شود
که بچه اندازه قشون در طهران برای مواقع
فوق العاده لازم است و معین نمایند مواجب آنها
را هم نه بطور سابق بلکه بهمان ترتیب که وزیر
جنگ در باره تمام قشون پیشنهاد کرده اند داده شود
و بیک درجه هم در تحت نظارت کیسیون مالیه
باشد تا معلوم شود که بچه ترتیب پول بآنها داده میشود.

وکیل الرعایا - گمان میکنم که این لایحه
از کیسیون مالیه خیلی صحیح بوده و مجلس باید
در مابله مملکت نظارت و رسیدگی کند و کیسیون
مالیه هم از مجلس انتخاب میشود معلوم است بگفته
هستند که میخواهند جمعی از قشون را در اینجا جمع
کنند و کار خود را بآنها رجوع کنند و اگر هم آنها را
نخواهند خود آنها برای کار کردن در این شهر حاضر
میشوند حتی اینکه اگر بنا بود درب دروازه پولی هم
از آنها گرفته شود و نگذرد بآنها داده شود باز هم
پول میدادند و وارد میشدند صحیح است ما قشون
میخواهیم سرباز میخواهیم ولی نه باین ترتیب که
همه روزه جمعی را جمع کرده و میانی برود چه
مملکت افزوده کنند زیرا که ما در سرحدات حالا
قشون لازم داریم و اینها در هیچ جا حاضر نیستند.

حاج سید نصر الله - مطلب این است که اصل
مسئله را گذاشته و از حواشی آن صحبت میکنم باید
اول طبع خواهد شد

از اصل مطلب حرف زد اینک جناب حاج محمد
اسمعیل آقا گفتند این حق کیسیون مالیه نیست بنده
مرض میکنم که حق کیسیون مالیه هست حالا باید
در این زمینه حرف زد که آیا بکیسیون جنگ رجوع
شود یا نه.

لسان الحکما - بنده میخواهم مرض کم
که گفتگو در این باب بدون حضور وزیر جنگ فایده
ندارد باید وزیر جنگ خواسته شوند و بمجلس بیایند
یا لزوم این عده قشون حاضر را برسانند و مجلس
را متقاعد کنند یا اینکه از عده کم کرده و مواجب
صحیح بآنها داده شده مشغول خدمت باشند.

رئیس - آیا تصویب مینمایند که این لایحه
بکیسیون جنگ رجوع شود.
(همه گفتند بلی و تصویب کردند که بکیسیون
جنگ رجوع شود.)

رئیس - بریر روز گفته شد که موضوع مذاکره
روز شنبه قرائت دفعه سیم تمه قانون انجمن های
تجارتی است حالا قرائت میشود.

(در این وقت شروع بقرائت و مذاکره تمه
قانون مزبور گردید.)
در باب مدت اجرای قانون انجمن های تجارتی
و سایر قوانین مذاکرات زیاد بعمل آمد بعضی قائل
بودند که تعیین مدت در این قانون لازم نیست و
باید از همان ساعت که بصره هیونی رسید اجرا
شود بعضی را عقیده بر این بود که باید از وزیر
مسئول توضیحات خواست که تا چه مدت میتوانند این
قانون را اجرا کنند بعد در قانون نوشته شود بعضی
میگفتند که مدت اجرای قانون را و کلا باید معین
کنند و در ذیل هر قانون باید نوشته شود بعد از
مباحثات زیاد جناب رئیس اظهار داشتند که قلا برای
تمام قانون که خوانده شد رای گرفته میشود و در
این ماده بخصوص هم آن ترتیبی که باید نوشته
شود مذاکره شده و رای گرفته میشود بعد بقانون
محقق مینماییم.

(در این موقع ورقه رای منتشر شده باینکه
هر کس سی و هفت ماده قانون انجمن تجارتی را
که قرائت شده تصویب مینماید ورقه سفید ببنامزد
و هر کس تصویب نمینماید ورقه آبی رای گرفته شد
و بعد و یک رای تصویب شد و مجلس رسمی بجهت
تنفس تعطیل و پس از ده دقیقه مجدداً منقذ و
شروع بمذاکرات گردید.)

رئیس - جناب رئیس الوزراء با بعضی از
وزراء تشریف آورده اند و میخواهند در مجلس رسمی
حاضر شده و آقای مستوفی الممالک را بسمت وزارت
جنگ معرفی نمایند.

رئیس الوزراء - جناب آقای مستوفی الممالک
بسمت وزارت جنگ انتخاب شده اند خواستم که
ایشان را باین سمت بمجلس محترم معرفی کرده باشم
(تمام اهل مجلس تبریک گفتند.)

رئیس - تمام احاد و افراد ملت و تمامی وکلای
محترم از جناب آقای مستوفی الممالک نهایت اطمینان
را دارند و امیدواریم که انشاء الله بسمت ایشان
برودی ترتیبات قشون ما کمال انتظام را حاصل
نمایند.

حسینقلی خان نواب - میخواستم عرض کنم
که باید خیلی اظهار امتنان و تشکر از جناب آقای
رئیس الوزراء نمود که یکی از وکلای محترم مجلس
را که جناب مستوفی الممالک است انتخاب نموده اند

(۱) متن قانون پس از اختتام مذاکرات دوره
اول طبع خواهد شد

و گمان میکنم که جناب ایشان باید از وکالت هم
استعفا ندهند و با این سمت مشغول خدمت باشند
سیدالحکما - هر وکلی که بوزارت انتخاب شده
فورا از وکالت منصل شده است.

آقای شیخ حسین - حالا که جناب ایشان بوزارت
جنگ انتخاب شده اند خوبست دولت و ملت اختیار نامه
بایشان بعهده که این ترفیقاتی که شده بر قرار بماند
و الا اگر اختیار نامه نداشته باشند بواسطه عدم
بیشرفت کار این خوبها بر قرار نمانند بلکه تبدیل
ببدی خواهد شد.

آقای حاج امام جمعه - جناب آقای مستوفی -
الدهالك خیلی تبریک میگوئیم و تشکر مینمایم که
این دویم وزیر است که از مجلس انتخاب شده است
ولی یک مرضی دارم حضور ایشان و سایر آقایان
وزراء که ما ایرانیها فقط در امورات بصورت قانع
هستیم اما فعلا کار طوری پیش آمده است که دیگر
نیساید بصورت قناعت کرد بلکه باید باطن خود را مستول
دانسته و اعتماد داشته باشند و کار بکنند نه این که از
شرایط مسئولیت خود را خارج بدانند.

آقای میرزا محمود - اول اظهار تشکر از حسن
انتخاب جناب رئیس الوزراء میکنم و ثانیاً عرض میکنم
که جناب مستوفی الممالک اول باید استعفا از وکالت
بدهند بعد بقبول وزارت کنند.

امان الله میرزا - معلوم است که هر امری از
امور باتحاد و اتفاق باهمدیگر پیشرفت خواهد کرد
و بتهائی هیچ امری صورت نمیکرد چنانچه در جنگ
اخیر چین که چهار صد میلیون جمعیت از بیست هزار
قشون اروپائی شکست خوردند جمیع عقلا آنچه در
تمهید این امر لازم بود چه وجهه نموده تا این که
هیئت نظامی را تشکیل دادند و هیئت نظامی هم مرتب
نمیشود مگر با اداره کردن وزارت جنگ و اداره
کردن وزارت جنگ نمیشود مگر بداشتن بودجه
صحیح قشون و امیدواریم که از حسن اهتمامات و
اقدامات این وزیر جنگ اداره وزارت جنگ مرتب و
منظم بشود و قشون ما هم مثل قشون اروپائی هیئت
نظامی تشکیل بشود.

آقای سید حسین - از قرار تقریر آقایان چنین
معلوم میشود که این هیئت کابینه جدیدی است و حال
آنکه این طور نبوده است و بنا بود که همان هیئت
کابینه سابق باشد.

رئیس - این هیئت کابینه جدیدی نیست و
بموجب دستخط هماهونی که بریر روز در اینجا قرائت
شد استعفا ای این هیئت قبول نشد فقط چون شامزاده
ظفر السلطنه خیلی اصرار داشته استعفا ای ایشان
قبول و بجای ایشان جناب مستوفی الممالک انتخاب
شدند و حالام آقای رئیس الوزراء فقط بجهت معرفی
شخص وزیر جنگ آمده اند.

آقای شیخ محمدعلی - تاریخ نویسان در همه وقت
از اروپا و آسیا گرفته تمام وقایع عالم را مینگارند
بندیه است که سعادت و حییات یک مملکت و همچنین
فنا و اضلال آن بسته بقوهه است یکی قوه مقتنه و
دیگری قوه مجریه و هر گاه از یکی از این دو قوه نگاهل
و تمامی در ادای وظایفشان بالنسبه بسعادت مملکت
شود و بقینا آن مملکت رو باضلال گذارد آن
هیئت بلعنت ابدی گرفتار خواهند بود و تا حال آنچه هیئت
کابینه که انتخاب شده بودند چون با مجلس متفق

و گمان میکنم که جناب ایشان باید از وکالت هم
استعفا ندهند و با این سمت مشغول خدمت باشند
سیدالحکما - هر وکلی که بوزارت انتخاب شده
فورا از وکالت منصل شده است.

آقای سید حسن تقی زاده - چند خدمت قبلاً از
این عقیده وزیر مالیه این بود یعنی از اول هم همین بود
بعد اظهار داشته و اصرار کرده گنجیات ایران بسته
باصلاح امور مالیه است و کم گم عقیده خود را نوشته و
سایر وزراء هم همان لایحه ایشان را تصویب کردند
و نجات مملکت را در همان دانستند حتی ملت هم همین
طور احساس کردند و در سایر ممالک اختلال امور از
عدم همراهی پادشاه با ملت میشد و این وزراء که با
مجلس و ملت هم مسلک بودند پادشاه قبول نکرد که در این
مورد استعفا بدهند پس امروز بچه چوه مانی در بین
نیست و پیشرفت کار مختل بوجود خودشان است زیرا
که شخص اعلی حضرت استعفا ای آنها را کما فی البیتیک
مملکت بوده قبول نکرد و یک هیئتی هم در ملت پیداشد
و گفتند که باید همین وزراء بر سر کار باشند و تمام قوی
در همراهی باشم حاضر است و در این صورت این هیئت
کابینه هیچ منظوری ندارند و باید کمال جدوجهد را
در اجرای آن لایحه داشته باشند و حالا خوبست که
علت استعفا ای وزراء بوده در همان موضوع مذاکره
شود.

آقای میرزا فضلعلی آقا - در این مورد بنده
نی خواهم اظهار تشکر کنم زیرا که اظهار تشکر
دوری خواهد شد اما همین قدر عرض مینمایم که بعد از این
ملت حاضر نیست که در ترتیب و اجرای امور تأخیر شود
لذا سه مطلب دارم بوزارت جنگ که بآن لیاقت و
شایستگی که دارند مطالب بنده را قبول خواهند فرمود
اولاً باید وزارت جنگ را بطور صحیح اداره نمایند که
فقط بنحصر شخص وزیر باشیو تا باینکه قشون حاضر
را منظم و مرتب نمایند تا آنکه اینک در باب قشون ملی
که بآن هم احکام حجج الاسلام و اصراراتی که انجمن ما
نمودند به یک ترتیب خوشی در تحت نظم و
قانون بیاروند که امروزه احتیاج ما بقشون از
همه چیز بیشتر است و از سایر وزراء هم استعفا میشود
که در این مورد همراهی نمایند و در هر موقع که
وزارت جنگ بخواهد اصلاحی بنماید با او همراهی
و مساعدت کنند.

وزیر جنگ - پس از عرض تشکر فوق العاده
از اظهار حسن ظن آقایان و کلامی توانم مرض کم
به مقتضای حس ایرانت خود آنچه از من بر آید
خدمت باین ملت باید بنمایم و همچنین بمرامی
همقطارها و شرایطی که شده انشاء الله می توانم در
این امر که پیشه رجوع شده است یک کاری بکنم
و هر گاه خدای نخواست آن شرایط بعمل نیاید
بنده زود خود را از این خدمت منصل نموده و
نی گذارم ایرادی بر من وارد شود و آن شرایط را
هم اغلب از آقایان شاید از خارج اطلاع داشته
باشند و لازم نیست مرض کم و اینکه آقای حاج
امام جمعه فرمودند بنده نمی خواهم که سطحی کار
کرده باشم و امیدوارم که سبب آن فراهم آمده بتوانم
از عهده مسئولیت خود بر آیم و این فریضه ذمه ایرانت
بنده است که خدمت پات و مملکت بنمایم.

آقای سید محمد جعفر - بنده میخواهم تأیید نمایم فرمایش آقای حاج امام جمعه را اعتقاد در تمام امور موجب پیشرفت کار است چون وزاری مائتافاً مسلمانان و اعتقاد ب حفظ اسلام و مملکت دارند کمیدواریم که با همکاری دولت و ملت امورات را به زودی اصلاح و موافقی که در راه ترقی ملت است بردارند.

وکیل التجار - بیدی است که (به زر میتوان لشکر آراستن)

(زلشکر بی کارها خواستن)
و چنانچه گفته شد روح مملکت مایه است و بدست نظیر بد از آنکه مایه مبطوری که گفته شد بدست وزاری مایه اصلاح شد و نیز دولت و ملت ثابت گردند که با مصلک وزراء متحد و همراه در همه نوع فدا کاری حاضرند دیگر هیچ عذری برای وزراء باقی نخواهد ماند و باید نهایت جد و جهد را فرموده نتیجه صحیح برداشته باین معنی که اول مایه و بعد ادارات قشون را منظم نمایند.

وزیر مایه - بنده عرض میکنم که تا بحال که کار پیشرفت نکرده برای تزلزل امور مایه بوده معلوم است کسی که وزارت مایه با اوست باید تمام همتش مصروف باصلاح امور مایه باشد ولی فقط چیزی که هست این است که وزیر مایه می تواند راه اصلاح را پیشنهاد کند اما اجرای آن باتمام افراد ملت است و اگر آن ترتیبی را که بنده پیشنهاد کرده ام تصویب نموده اند همان را باید و کلاهی مجلس و تمام افراد ملت باتمام قوی اجرا نمایند.

اسدالله میرزا - بنده اولاً عرض میکنم بوزیر مایه همین ترتیب که خواسته اند دولت و ملت حاضر است چنانچه در این چندروزه ملت همراهی خود را ثابت کرده اند و عرض دیگری میخواستم بنمایم که راجع بوزارت امور خارجه است - و ن ایشان حضور نداشتند و این ملت هم يك اندازه راجع به پیشرفت وزراء است لهذا عرض میکنم که در خارجه بعضی اخبار کاذبه را برای اجرای مقاصد خود جعل کرده انتشار میدهند و حال آنکه ایداً اصالت ندارد و آن خبر این است اگر اجازه داده شود بخوانم (وزراء بواسطه اینکه نتوانستند سرمایه برای حقوق عقب ماندگانشان و مأمورین فراهم آورند لهذا استعفا دادند) و حال این که تمام ملت میدانند که این خبر کذب محض است خوب است از طرف مجلس یا از طرف هیئت وزراء بوزیر امور خارجه توصیه شود که بتوسط شازدهان و وزراء مختار دولت ایران در ممالک خارجه این خبر را تکذیب نمایند.

حاج سید نصرالله - در همراهی و موافقت این لایحه از علما گرفته تا ادنی طبقه رعیت بطوریکه باید حاضرند حتی اینکه با جان و مال در پیشرفت مملکت این لایحه اتفاق دارند و هیچ وجه کوتاهی نخواهد شد و هیئت کابینه باید در این خصوص اطمینان داشته و مشغول کار باشند.

رئیس - بلی فقط امروز برای همین بود که جناب مستوفی الممالک معرفی شوند و از حسن انتخاب ایشان تبریک میگویم و امیدواریم که انشاء الله بخواهی وزارت جنگ را اداره کنند و در باب آن لایحه هم همانطور که گفته شد البته از طرف مجلس و ملت

هر امری واقعات شده و میشود و هیچ وجه کوتاهی نخواهند نمود و جناب وزیر عدلیه هم کویا فرمایشی داشته باشند که میخواستند بفرمایند.

وزیر عدلیه - همینقدر عرض میکنم که جناب مزارسلطان بجهت معاونت وزارت عدلیه معرفی میشوند و پیش از این بواسطه کسالت مزاج همراهی ندارند که اظهاری نمایم.

آقای میرزا محمود - بر حسب دعوتی که از طرف مجلس شده بود فرار بود که آقای وزیر عدلیه بمجلس تشریف آورده و از باب گرفتاری و استتقاق متهمین بپ توضیح بدهند متعذر شده بودند که قناعت مزاج دارم چون حالا تشریف آورده اند و مجلس اگر اجازه میدهد در این باب از ایشان سؤال شود.

رئیس - جناب وزیر عدلیه گفتند که امروز حالت مساعد نیست و علاوه امروز برای ابتکار دعوت نشده اند حال اختیار با خودشان است اگر میخواهند توضیح میدهند والا روزی را معین کرده بیایند توضیح بدهند.

وکیل التجار - بنده در اول امر خواستم متذکر شوم که معاون رسمی وزراء بر حسب دستخط رسمی اعلیحضرت معین میشود حالا که وزیر عدلیه معاون رسمی خودشان را معرفی کرده لابد دستخط هم صادر شده است خوب است ارائه دهند و همچنین از سایر وزراء هم خواهش میشود که معاونین رسمی خودشان را معرفی فرمایند.

رئیس - بلی لازم است که تمام وزراء معاونین خود را معین و معرفی فرمایند در باب دستخط هم از سوی ندادند در مجلس قرائت شود و نیز جناب وزیر عدلیه میگویند که فرمان معاونت مزارسلطان هم صادر شده است.

(مجلس ختم شد)
مذاکرات روز سه شنبه یازدهم شهریور سال ۱۳۲۸
خلاصه مذاکرات روز سه شنبه هشتم را آقای مهزبان مرتضی قلیخان قرائت کردند.

(اسامی غائبین جلسه روز سه شنبه بشرح ذیل قرائت شد (حسام الاسلام) (ادیب) (حاجی محمد باقر) **رئیس** - روز پنجشنبه در موقعی که دستخط اعلیحضرت همایونی را بمجلس آوردند و مقصود از مناد آن این بود که باقتضای شفقت ملوکانه بجهت صدماتی که باهل سرحد رسیده مخارج جشن میلاد همایونی بطور اعانه بآنها داده شود و قرار شد که عده از و کلا برای عرض تشکر بحضور همایونی مشرف شوند روز يك شنبه آن هیئت شرف اندوز حضور همایونی گردیده و مخصوصاً از طرف با زمانه گان مقتولین سرحدی و ملت اظهار تشکر کردند و اعلیحضرت همایونی اظهار کمال رأفت و شفقت را فرموده و مخصوصاً فرمودند در باب تشبیه این اتحادی که خوشبختانه بین دولت و ملت زوی داده نهایت جد و جهد بشود و انهم دستخط تلگرافی است که بمجلس ولایات صادر شده محض اطلاع و کلاهی محترم قرائت میشود (قرائت شد مضمون اینکه در این موقع جشن میلاد خودمان بمجلس مقرر میفرماییم که مجبوریم مجلس ما را غیر از قائل و جانی در روز چهاردهم ربیع الثانی مرخص و هفت محسوس و صورت اسامی آنها را عرض ما را ساندونیز مکتوب وزیر داخله در این خصوص قرائت شد مبنی بر این که دستخط مبارک تلگرافی

اعلیحضرت همایونی بمجلس ولایات در بلیه مجبورین ولایات صادر شده اند و بطوریکه مانع از دستخط مبارک است که ملاحظه و قرائت شده اصلاح بدهیم)

رئیس - این هم جوابی است که بوزارت داخله نوشته شده قبل از آنکه فرستاده شود محض اطلاع و کلاهی محترم در مجلس قرائت میشود (قرائت شد مضمون اینکه دستخط مبارک اعلیحضرت همایونی در خصوص مرخصی مجبورین قرائت شد ولی توجه خاطر وزارت داخله را باین نکته جلب می نماید که حکام بلاغ جانی تشبیه نموده باقتضای کاری مجبورین و مفسدین را از مجلس خلاص کرده اسباب مشکلات فراهم می آورند لذا خوب است از طرف وزارت داخله بمجلس اعلام شده و توضیح شود که مراد از جانی چیست تا آنکه بعضی از مقصرین را باین اسم مستغلب نمایند

وکیل التجار - در باب لفظ جانی باید توضیح کرد و سارق را هم بنظر بنده لازم است قید شود و قصد اعلیحضرت ظاهرأ فقط مقصرینی هستند که غیر از قائل و جانی و سارق باشند خوب است این هم توضیح شود.

آقای شیخ محمدعلی - اولاً منم مذاکره در این موضوع در مجلس صحیح است بانه ثانیاً البته می دانید که در این مدت اشخاصی که مرخصی شدند رفتار کرده اند تا حال بآنها مجازات داده نشده و حالا اگر همه مستغلب شوند بدتر بر ظاهر خود خواهند افزود بنده باید هر کاری قانونی باشد این مقصرین را معلوم نمائید که اگر مجازات آنها فقط موقوف بچس است که مرخص ننمایند و حبس باشند و اگر هم حبس نیست چه در دارالظلمه وجه دوسایر جاها باید رسیدگی کرده قانوناً هر مجازاتی که لازم است داده شده آن وقت مرخص شوند و اگر بدون مجازات و رعایت قانون مرخص شوند یقیناً موجب تجری اشرار خواهند شد

صدرالعلماء نظری - این مقصرینی که حکام در این مدت حبس کرده اند لابد بموجب قانون در ازاها تصیری حبس شده اند در این صورت باید بر حسب قانون آنها را مجازات کرد پس از آنکه حکام قانون در حق آنها بر حسب اقتضای تصیری که کرده اند جاری شود مرخص نمایند و اگر بدون قانون حکام کسرا حبس کرده باشند در حقیقت حکام بر خلاف قانون رفتار نموده اند باید آنها مستغلب شوند.

پس مخصوصاً در این موضوع باید خیلی فور و تحقیق شود

حاج سید نصرالله - لایحه اموری که انتظار داشتیم در ضمن آن قوایه بزرگ را تحصیل کرده باشیم بکمی همین مضمون دستخط مبارک اعلیحضرت است که از این مقصرین بی تصیر که اغلب آنها مظلوم هستند آسوده و راحت شوند اگر چه با تصیر هم در میان آنها هست بعضی از آنها هم آن جوابی که از طرف مجلس داده شد که حکام مضمون دستخط مبارک را برای خودشان توجیه نکنند و در این باب نهایت تأمل و فور و تحقیق را مرعی نمایند این صحیح بود و بنده خودم می دانم که بعضی را بدون تصیر گرفته و مجبور داشته اند و کسرا نداشته اند که آنها را مستغلب نماید بالاخره در همان محسوس مرده اند

آقای میرزا محمود - از جمله چیزهایی که

بر خلاف قانون اتفاق افتاده و فی الحقیقه مظلوم واقع نشده بودند همین اشخاص که قلاً در حبس هستند میبایست و مخصوصاً سیدق حضرت پارسا را این عنوان را نودند که باید این مجبورین را مستغلب نمایند بجهت اینکه از این مجبورین مرخصی هستند که بواسطه قرض شخصی و عدم اطاعت امر دلیخواهی حکام در حبس متهد شده اند پس باید این گروه مجبورین را از حبس بیرون بیاورند مگر آن کسانی که قانوناً مقصر میباشند.

آقای سید نظام الدین - مقصرین اعم از این که جانی باشند یا قائل یا سارق یا غیره بنده در در دوره مشروطیت نباید بدون قانون و رسیدگی مرخص شوند.

آقای شیخ حسین - بیدی است اشخاصی که می گویند در باب مقصرین تعقیقات بعمل بیاید مقصودشان این است که مردمان بی گناه هم در حبس هستند و همچنین اشخاصی که تأیید می نمایند مضمون دستخط مبارک را قصدشان این نیست که مقصرین را مرخص نمایند بلکه اصل مقصود این است که تعقیق نمایند مبادا اشخاصی که مقصر هستند باقتضای آنها را مرخص نمایند.

وکیل الرعایا - مقصود این است بهسان اندازه که بچنان وزیر داخله نوشته اند مجری شود البته در این موقع که اعلیحضرت تقفد دوباره مددوی از مظلومین فرموده اند هم مقصود مقصد اعلیحضرت را قبول آورده و هم باید کمال تشکر را از بنل این توجه ملوکانه بچنان بیادرم ولی باید طوری باشد آن اشخاصی که در واقع مقصر هستند مرخص نشوند.

حاج سید عبدالعزیز شهبانی - در میان این مقصرین غیر از قائل و جانی کسانی هستند که نشود امروزه آنها را زها کرد و اگر این دستخط مبارک هم جاری نشود این هم صحیح نیست برای اینکه عده بی گناه هستند قلاً باید با نهایت عجله رسیدگی شود اشخاصی که باید مجبور باشند آنها را توفیق نموده و کسانی که باید اطلاق شوند آنها را نیز در این موقع آزاد و خلاص نمایند و خوب است در این باب دوست رسیدگی شود و انجمن ولایاتی نظارت کنند.

رئیس - در آن جوابی که از مجلس نوشته شده است تمام این ملاحظات را رعایت کرده ایم.

حسینقلی خان نواب - مضمون این دستخط مبارک نسبت برهاریا کمال مرحمت و عنایت است ولی خوب است در ضمن آن دستخط مبارک بحکم بنویسند که در تمام ولایات مقصرین را در حضور انجمن های ولایاتی یا ایالتی ویا در شعب وزارت عدلیه در تحت استتطاق در آورده اگر عدم تصیر او ظاهر شد بروی مرخص شود و اگر موافق قانون و حکم شعب وزارت عدلیه مقصر بود و محقق شد که خلاف قانون مشروطیت رفتار کرده البته باید او مرخص نشود بلکه به مجازات هم باید برسد اگر این طور باشد ضرری ندارد.

آقای سید مهدی - عرض بنده هم همان است که آقای نواب اظهار داشتند.

رئیس - پس از این مذاکرات چنین معلوم می شود که در این جواب قید نظارت انجمن های ولایاتی و ایالتی بشود

اسدالله میرزا - بنده همین قدر در این باب چراغانی خواهم شد اما در باب آتش بازی نمیدانم برای و کلاهی محترم چیست بنده همان طور که بعضی اعلیحضرت داده اند عرض میکنم بکمی

تصفی در مجازات است که اگر معسکه مجازاتی را معین کرده باشند اعلیحضرت حق دارد تصفی بدهد یکی در باب مقصرین نسبت بشخص اعلیحضرت است که مختار در حق و اقتضای از مجازات آنها هستند و این دستخط هم که صادر شده از راه شفقت و لطف است و خیلی صحیح است ولی می ترسم که طوری بشود عده از اشرار و مفسدین از حبس به اشتباه خلاص شوند که موجب تولید اشکالات برای ملت بشود پس بقیه بنده همان طور که آقای نواب گفتند بنظارت اعضاء انجمن ها با هیئت منصفه خلاص شوند.

حاج سید نصرالله - ناچارم که عرض خود را تکرار کنم این مطلب حق این مجلس است و این دستخط حکم استخلاص مظلومین است که بی گناه در حبس رفته اند مثل اینکه اگر مکاری مالش اندکی از راه متعرف میشد او را فوراً محسوس میبردند مراد اعلیحضرت در اینجا معلوم است که خلاصی بی گناهان است و هم چنین منظور دکلاه هم همین است اگر آن طور که جناب نواب میگویند یا دیگران هم چیزی بنظرشان می آید بگویند و اینکه گفته شد بنظر انجمن با هیئت منصفه باشد عیبی ندارد و مقرر شود که در ولایات يك هیئت منصفه برای رسیدگی این مطلب معین شود و باید خیلی از این مراسم و توجه اعلیحضرت متشکر باشیم و قدر این الطاف را بدانیم.

رئیس - حالا در همان جواب که نوشته شده است قید میشود که بنظر انجمن با هیئت منصفه رسیدگی شود در آن لایحه که از طرف تمام انجمن های طهران بتوسط انجمن قاطبه بمجلس تقدیم شده بود و بریز روز مذاکره شده قرار شد که لایحه هم از طرف مجلس نوشته شده با لایحه انجمن ها تقدیم حضور اعلیحضرت همایونی شود حال آن لایحه نوشته شده محض اطلاع قرائت میشود (قرائت شد)

رئیس - این لایحه با لایحه انجمن ها حضور اعلیحضرت فرستاده خواهد شد شرحی هم از طرف وزارت داخله در باب موقوف شدن حبس و آتش بازی عید مولود همایونی رسیده قرائت میشود (تربیب بعضیون ذیل قرائت شد)

در باب چراغان و جشن از راه عالی ملوکانه بر این علاقه گرفته است که آتش بازی سردر بر آن که دل بر جشن سرور در مولود همایونی است بواسطه صدمات وارده بر اهالی سرحد نخواستند آتش بازی و چراغانی شود ولی از طرف ملت هر گاه اقدام میشود و در جلوه خان مجلس آتش بازی شود که محل از اطاعت دولت است خیلی خوب است و هر گاه اسباب آتش بازی از قزوین دولت خواسته شود بهیچوجه مضایقه نخواهد شد.

رئیس - باید کمال تشکر را از این موهبت ملوکانه بچنان آورده که محض صدمه که طاهالی سرحد وارد آمده آتش بازی را موقوف داشته اند چنانچه دستخط آنروز هم بهین مضمون بود دستخط تلگرافی هم بحکم صادر شده که از طرف دولت اقدامی در باب چراغانی نشود ولی ملت در پاس این تقصیر ملوکانه بطوریکه آنروز هم گفته شد باید نهایت جد و جهد را در باب چراغانی بنمایند و در جلوه خان مجلس هم چراغانی خواهد شد اما در باب آتش بازی نمیدانم برای و کلاهی محترم چیست بنده همان طور که

اعلیحضرت موقوف فرموده اند در اینجا هم آتش بازی نشود (همه تصدیق کردند).

وکیل التجار - از این موهبت و شفقت ملوکانه که اظهار تألم از بابت حوادث سرحدی فرموده اند و دستخط تلگرافی بحکم صادر فرموده اند که اقدامی در باب چراغانی مولود اعلیحضرت نشود باید بحکم تشکر را بچنان آورد و از طرف مجلس تمام انجمن های ولایاتی و ایالتی تشکر شود که در همه جا ملت در پاس این تقصیر ملوکانه کمال جد و جهد را در چراغانی مولود همایونی بچنان آورده.

آقای شیخ حسین - بنده بنده هم همین بود که آقای وکیل التجار گفتند.

رئیس - تلگرافی است که از کرمان بوزیر داخله رسیده و بمجلس فرستاده اند و قبل از اینکه مجلس بیاید جوابی بوزیر داخله نوشته شده محض اطلاع آقایان و کلا قرائت میشود (تلگراف مزبور قریب بمضمون ذیل قرائت شد بتوسط ناصر لشکر حضور جناب رئیس الوزراء حدود کرمان صوما و سیرجان خصوصاً بطوری مشوش شده که وصف آن به تلگراف مشکل است و حالت سیرجان بطوریست که مبلغ هجده هزار تومان مالیات آن بعهده ترویق افتاده و از آن طرف از تمدن اشرار فارس خراب و امور آتش بی اندازه اختلال پیدا کرده و میرزا دادود خان که یکی از ملاک سیرجان است بتحریک کردن بعضی اشرار قتل و غارت زیاد کرده و اهالی از ظلم های او شکایت و تظلم زیاد کرده اند اسباب قتل اسقندریارخان را فراهم کرده و در باب مالیات آنجا به او نوشتیم تمام را بطرفه گذارند و مخصوصاً باو نوشتیم که سید یحیی و قوام التجار را که حبس کردی بشهر بفرست اگر حرفی داری معلوم شود بریشت خبر آورند و غلام حسین خان پاور را بورت داد که داود خان دو نفر سید را از حبس بیرون کرد ولی باسم بایی گری آدم فرستاد قوام التجار رسید یحیی را که طرف بی میلی او بودند گرفته و سید یحیی را مقتول ساخت و دم از خود سری میزند چون اجازه نداشتم با اینکه استمداد هم از سر باز وغیره حاضر است و همه روزه در میدان مشق میکنند اقدامی نشده این است که بهر طور اجازه داده شود استمداد با خودم یا با آدم کافی بفرستم که رفع این شرارت را بنمایند و اگر جلو گیری نشود حال آن حدود خیلی بیشتر مختل و پریشان خواهد شد این است که منتظر اجازه هستم بهر نوع که دستور العمل داده شد جلو گیری شود.

رئیس - این هم شرحی است که از طرف وزارت داخله نوشته شده (قرائت شد اشار داشت باینکه هر طور مجلس رای دهد فوراً اقدام میشود.)

حاج سید نصرالله - این يك متممی است است خیلی بار یکا اگر اقتدار کاملی بحکم داده شود شاید آنرا در مورد دیگر استعمال نمایند اگر داده نشود شاید متهمین بنای قته و فساد بگذارند با اعتقاد بنده يك تلگرافی وزیر داخله که متعهد المال باشد تمام حکام بنمایند که استعمال قوای حریه دومورد متهمین فقط باشد مادامی که باقیاد در نمی آید و اگر بنظارت انجمن یا هیئت منصفه نباشد تولید اشکالات خواهد کرد.

حاج سید عبدالعزیز شهبانی - اعتقاد بنده هم همان است که آقای حاج سید نصرالله

گفتند چون موقع باریک است باید هر کاری از روی تحقیق وقت باشد -

آقا شیخ محمدعلی - عقلا سالها بعد از زود خورد های زیادی تجربه که حاصل کرده اند این بود که قوه مجریه از قوه مقننه جدا شود و یک روز آقای تقی زاده اینجا يك نطق کردند که خیلی صحیح بود و آن را عرض میکنم و وزراء مسئول هستند یعنی مسئولیت منوی دارند که بهر طور قوه مجریه صلاح میدانند رفتار نمایند و مملکت را امنیت بدهند نه اینکه هر تلگرافی رسید بفرستند بمجلس و راه نمائی از مجلس بخواهند در سابق که ادار مجلس درست منظم نبود وزراء مسئولیت را از گردن خود بر میداشتند ولی حالا بقیه بنده ایداً امانت در این مسئله حق مجلس نیست مجلس بر حسب وظیفه خود باید اجرای قانون را از وزیر بخواند و نظارت نماید نه اینکه راه نمائی کند که اگر در يك جائی که علتی پیدا شود فوراً نسبت آن را بمجلس بدهند ما نباید بوزرا زمانهائی کنیم.

آقای میرزا محمود - باید از طرف مجلس بوزیر داخله اختصار شود که این ترتیب را که اظهار نموده اند خارج از قانون است و کلاً ناظر اعمال وزراء هستند که تخطی از قانون نمایند و نباید برای آنها راه مین نمایند.

آقا شیخ محسن خان - حق و کلاً نیست که داخله در این امور نماینده باید خود وزرا بفرستند که میدانند اقدام کنند تا امنیت حاصل شود.

آقای میرزا سیدعلی تقی - تعیین طریق حق ما نیست باید ما بطور کلی تأمین بلاد را از ایشان بخواهیم نه اینکه راه امنیت را معین کنیم.

آقا شیخ حسین - ما بی هر مشا بگردیم پیشتر (ص) قبل از وقت فرموده و فرموده اگر کسی خواست نوا بکشد تو در صورتیکه بتوانی ثابت کنی بزنی او را بکش و اگر نتوانستی ثابت کنی نباید مجازات شوی اینکه میگویند وزیر داخله مسئول است بنده نمیدانم یعنی چه اگر اقدامی بکند آنوقت فریاد و قفان بلند میشود که او برخلاف قانون رفتار کرده پس باید باو اختیار داد که هر قسم دلش میخواهد رفتار کند تا وقتی که باو قانون بدهند والا باینطور نمی شود مملکت را امن نمود.

اسدالله میرزا - اینطور که آقای آقا شیخ حسین گفتند میتوانم در جواب ایشان عرض کنم که مقصود و کلاً این نیست که بحکم اقتدار داده شود اما وزیر داخله بعدیکه صلاح میدانند بنظرات انجمن ما قرار می دهند مجلس نباید اقتدار بدهد بلکه حق وزارت داخله است و در اینکه کرمان خیلی مشغول است حرفی نیست و باید اقتدار مشروع بحاکم آنجا داده شود و همه جاهم معمول است وقتی که در يك ولایتی افتشاش و فساد باغلی درجه برسد حکومت نظامی را در آنجا معمول میدانند کار کرمان بآنجا نرسیده ولی باید باو اقتدار داده شود بنظرات انجمن.

وکیل التجار - در این مورد مطلب دو قسم است یکی خصوصی است البته باید بسردار معتضد که شخصاً درستکار است اقتدار داده شود اما اینکه گفته شد که از طرف مجلس نباید ارائه طریق بشود چنین نیست قوه مجریه قطعاً اجری کننده است پس باید مجلس يك تکلیفی بدست حاکم بدهد و آن همان است که بنظرات انجمنها باشد حکام که هر کسی

را مفسد دیدند تمیید و مجازات کنند و هر جا که صلاح است استعمال قوه تهریه بشود.

حاج سید نصرالله - گویا آن عرضی را که بنده کردم تامل نفرمودند اگر اینطور باشد با این افتشاش سرحدات آنوقت ما اینجا به نشینیم قانون تجار وضع کنیم فایده نخواهد داد يك وقتی است که مجلس اول کارش این است که برای حفظ نظم مملکت فوق العاده رسیدگی نماید و جلوگیری کند و نباید بعد از وقوع واقعه این جا بنشینند و مذاکره کنند و برای اینکه در وزامین يك معده جمع شده اند و اسباب افتشاش فراهم کرده اند فریاد بزنند بنده عرض میکنم که باید بحکم ولایات نوشته شود که اشخاص مفسد و شرور را که موجب افتشاش هستند رها نکنند دستگیر کنند که هر روز مشکلات پیش نیاید اینکه خلاف قانون نیست این عین قانون است که يك همچو حکمی بمجلس بوزیر داخله بشود که او بحکم ولایات اعلان کند زیرا که امنیت از همه چیز مقدم تر است.

عمیدالحکما - این مطلب را همانطور که گفتند باید بوزیر داخله واگذار کرد که هر چه صلاح میدانند بنظرات انجمنهای ایالتی و ولایتی رفتار نمایند.

صدرالعلمای نظری - در دستور العمل که برای حکام نوشته شده آنقدر با آنها حق داده شده که میتوانند جلو گیری از اشرار بنمایند هر ضدیگر اینکه از این واقعه ناگوارگی کرد کرمان و کرمانشاهان اتفاق افتاده وزیر داخله تجربه حاصل کردند جانی که مدتی بی حاکم میماند همین طور پیش خواهد آمد. اینکه حاکم بی علم و مغرض بفرستند تولید فساد خواهد شد.

رئیس - حالا بویا یک از طرف مجلس بوزارت داخله نوشته شده قرائت میشود.

(قرائت شد اشعار داشت باینکه در دفع مفسد سیرجان تکلیف خواسته اید البته باید اشرار مجازات برسند هر طوریکه صلاح میدانید اقدام نمائید.)

آقا سید حسن تقی زاده - همانطور که گفته شد يك قسمتی از وظیفه حکام نوشته شده و در باب شهادت عدلیه هم ملاحظه نموده و قرار شد مادامی که شهادت عدلیه در تمام ولایات دایر نشده محکمه تشکیل شود و بنظرات انجمنهای ایالتی و ولایتی معاکه در کارها بنمایند در این صورت نمیدانم که حکام در هر امر جزئی از وزارت داخله تکلیف میخواهند برای چیست و ایشان بمجلس فرستاده تکلیف میخواهند و حال آنکه خلاف قانون است و علاوه از هزار و سیصد سال قبل قانون الهی معین شده و در قانون ایالتی هم معین شده است و در این مورد نمیشود اقتدار بحکام داد صحیح است همانطور که آقای حاج سید نصرالله گفتند بجهت امنیت طرق و شوارع و ولایات اشخاص امن که محل اطمینان باشند باید ایشان اقتدار داد اما حاکم کرمان از آن اشخاص است که اگر اجازه باو داده شود مثل این است که صد هزار تومان تفاوت عمل باو داده شده و مقابل تمام ولایات در کرمان ظلم شده و میشود بقیه بنده همان طور که در قانون وزارت داخله نوشته شده حکام باید رفتار

نمایند و هر جا که شبه عدلیه نیست محکمه تشکیل داده شده در تحت نظارت انجمن ایالتی و ولایتی همانطور که در اجرائیات حکومتی نظارت می نمایند.

اسدالله میرزا - اگر هر کس بوظیفه خود عمل کند کارها دومجرای خود صحیحاً واقع میشود يك شوالی از وزیر داخله می نامیم چنانچه يك کافدی هم داد خدمت جناب رئیس که متعلق بایشان است اگر صلاح میدانند بفرستند حالا کار بکرمان تنها نداریم که چه ترتیب است کردستان مدتی است حاش خراب است و چرا باید تا حال حاکم نداشته باشد وزیر داخله باید بتکلیف خود عمل کند و برای هر جا حکومت صحیح بفرستد که تکذ از اقدام نظور مفسد ظاهر بشود.

حسام الاسلام - ما کم شده خود را پیدا کرده ایم تا حال میکشیم که باید جلوی اشرار را گرفت و تمییدانستیم شرور کیست حال که معلوم میشود باید در این خصوص بهر طور که صلاح و منفعتی است اقدام نمایند و اشرار را تنبیه و ساکت نمایند.

آقا شیخ محمد علی - بازم عرض میکنم که اینگونه کافد جات را نباید در مجلس مطرح مذاکره قرار داد و حق مجلس نیست که مداخله در امور اجرایی نماید و دست قوه مجریه بهمیم که اعمال قوه مجریه در غیر موقع نمایند و هر جا که يك مطلب جزئی واقع شده بمجلس بفرستند و تکلیف بخواهند و مجلس را باینگونه مطالب جزئی مشغول بدارند باید وزیر داخله حاکم صحیح بفرستد و عالم بولایات بفرستند که موافق قانون عمل نمایند و در این موارد هم از مجلس نباید تکلیف بخواهند.

مستشار الدوله - صحیح است که وزیر داخله نباید این مطلب را بمجلس بفرستد ولی فرستاده و جوابی هم که نوشته شده است از طرف مجلس باینکه اشرار باید مجازات و تنبیه شوند اگر این لفظ را در توی این اطلاق هم نکوتید و ننویسید پس این مملکت را خدا حافظ کنید و هیچوقت منتظر امنیت هم نباشید و این لفظ قانونی است البته اشرار و مفسد باید تنبیه و بیامیست بشوند این مطلب بطور کلی سست نمیشود نه وزیر داخله بعضی اقدامات که مخالف قانون باشد بنماید و همانطور که گفته شد بنظرات اعضاء انجمن ولایات اقدام در سیاست و تنبیه بشود اضافه میشود.

آقا شیخ یوسف - گویا و کلاه محترم ملتفت اظهارات آقای عمیدالحکما نشدند در قانون وزارت داخله قرائی بجهت استعمال اسلحه در مواقع لازمه نوشته شده و خلاف شرع هم نیست البته باید بهمان ترتیب رفتار شود.

آقا سید حسن تقی زاده - تعجب میکنم از آنکه وزیر داخله این تلگراف را بمجلس فرستاده و موضوع مذاکره هم فرار داده اند امن السلطان هر زمان میاید بمجلس و تکلیف میخواهد در هر جزئی مطلب تا جوابی داده میشد فوراً اظهار می کردند که قانون بدست ما نداده اید حالاً که قانون هم تمام شده و داده شده باز این جزئیات بمجلس بیاید جهت ندارد پدیهی است وقتی که از مجلس پرسیدند که اشرار را مجازات باید داد یا نه مجلس نخواهد گفت که بنده و آن

جواب وزیر داخله که نوشته شده البته باید اشرار مجازات برسند هر روزی ندارد اما آن جمله آخری که نوشته شده البته هر طور صلاح بدانند صحیح نیست زیرا همانطور که گفته شد قانون حکام داده شده و انجمنها هم همانطور که نظارت در اجرائیات حکام دارند محکمه عدلیه هم در تحت نظارت انجمنها تشکیل شده مقررین را استنطاق و حکم آن بر حسب شرع صادر میشود جواب اینگونه مراسلات وزارت داخله همان ساعت که بهیئت رئیس آمد اینست که يك سطر نوشته شود مطابق قانون رفتار نمایند اگر این جواب از اول نوشته میشد تا حال دیگر اینگونه جزئیات بمجلس نمی آمد که در هر کار جزئی وزارت داخله از مجلس تکلیف بخواهد و خود را بالسر از مسئولیت خارج کنند اگر در مسئله کرمان بخصوصه اجازه داده شود لابد باید از فردا منتظر شیراز هم باشیم معلوم میشود که وزارت داخله قانون حکام را هیچ نفورانه است و حال آنکه موقع استعمال اسلحه هم نوشته شده.

رئیس - يك تلگرافی از کرمان حالا خوانده شده برای این بود که رأی گرفته شود برای اقدامات فوری وزارت داخله و از این قبیل تلگراف هم در این چند روزه از یزد و کاشان و شیراز و غیره خیلی رسیده اگر بخواهیم تمام این تلگرافات را مطرح کرده مذاکره نماییم گمانم این است که در دو ماه تمام نمی شود و مجلس از وظیفه خود باز خواهد ماند و بقیه بنده بوزیر داخله خواسته شود بیاید بکمیسیون سرحدی و خارجه تمام این تلگرافات خوانده شده و مذاکرات لازمه شده قرار اقدامات فوری را بدهند و نتیجه را عرض مجلس برسانند باینطور که تمام تلگرافات در در مجلس قرائت شود بطوریکه از تلگراف کرمان امروز تجربه حاصل شد باین زودها نتیجه بدست نخواهد آمد پس همانطور که گفته شد وزیر داخله بیاید بکمیسیون و هر چه زودتر قرار اقدامات فوری را در باب این تلگرافات بگذارند.

حاج امام جمعه - خاطر تمام و کلاً بلکه تمام ملت مسبوق است که تمام نقاط مملکت مشغول و مردم خواب راحت ندارند و زن و بچه هیچکس آسوده نیستند و میتوانم بگویم که وزیر داخله و ما خودمان را مسئول نظم و امنیت این مملکت نمیدانیم و میتوانم بگویم که هیچ چیز در این مملکت بیشتر از هرج و مرج از برای پیشرفت مقاصد بعضی بهتر نیست و همین هرج و مرج است که آنها را بقتضای خود قابل میکنند و اینکه میگویند وزیر داخله بیاید بکمیسیون در آنجا مذاکره شود این مسئله صحیح است ولی بهیچوجه فایده نخواهد داشت حالا اولاً از حاکمی که وزیر داخله اطمینان ندارد نمیتوان او را بحکومت فرستاد و دیگر اینکه باید اختیار نامه بایشان داد که بتوانند از اشرار جلو گیری نمایند فقط در موضوع کرمان یا جای دیگر فایده ندارد بلکه باید بمقتضای امروز يك تکلیفی از برای کلبه حکام معین کرد که بتوانند از اشرار و مفسدین جلو گیری کنند و الا باینطور مداخلات فایده ندارد.

آقا میرزا سید حسن - در باب این تلگرافاتی که فرمودید از ولایات آمده میخواهم به بین مجلس مقدس مدتی اوقات خود را صرف کرد و نظامنامه نوشت و اسم آن نظامنامه ایالات و حکام گذاشتند که برای چه بود برای این بود که حکام بآن عمل نمایند و این افتشاش ولایات بواسطه این است که حکام بفرستند

باینجها احتیاط نکنند و اگر اقدامات آنها بنظرات انجمنها باشد هیچ انقلاب نخواهد شد و این که گفته شد که وزیر داخله بکمیسیون بیاید دو باب تلگراف ولایات مذاکره خود در صورتی که از ولایات ولایات که اطلاعات صحیحه از ولایات خود دارند در آنجا بنهاند فایده ندارد مگر این که فرار گذاشته شود که از ولایات هر بلدی بکنفر در آن کمیسیون حضور داشته باشد.

سیدالحکما - اینکه گفته شد وزیر داخله بکمیسیون بیاید صحیح است ولی باید در کمیسیون هراض این گفتگو شود.

آقای میرزا فضلعلی آقا - از هر طرف هرج و مرج ظاهر شده مطلبی است که شش ماه قبل گفته شده و در شش ماه قبل وزراء باید اقدام نموده باشند حالا فصل بهار است و موقع حرکت ایالات به بیلاق و مسلم است این قسم انقلابات بطور میرسد آنچه با وزراء در کمیسیونها مذاکره میشود فایده نمیشود در صورتیکه مات اطلاع ندارند اینها میخواهند بحکام اختیار نامه داده شود و بعضی اقدامات بنمایند بلی نباید دست حکام را بست ولی این هرج و مرج آیا جعلی است یا اینکه طبیعی است که نمیشود جلو گیری کرد پس باید از حکام خواست که جلو گیری بنمایند بطور قانون نه اینکه دل بخواه بخیال خود عمل نمایند.

آقای میرزا ابوالحسن خان - رشته حیات ما ایرانیان بسته يك کلمه است و آن کلمه طبع امنیت است اگر بزودی امنیت حاصل نشود تمام این قانوننوشتهها و مذاکرات بی حاصل است و مملکت ایران مثل ممالک غیرنگستان نیست و اینهمه دستاورد که ما مردم مردمان تربیت شده تحصیل کرده هستیم پس باید بلا حظه حال خودمان يكه قرار بگذاریم در اینصورت بحکام ولایات نباید آن اقتدار را داد که بطور استبداد رفتار کنند که آدم در کج بگیرند یا شقه و دم توپ بگذارند و همچنین سلب اقتدار را هم بالسر از آنها نباید کرد که کار از پیششان نرود با این وضع حالیه هر کسی که قائل است فوراً تحقیق و استطلاع نموده قیاس نمایند بنده در رفتن آن يك نفر بشیراز رأی ندانم بملاحظه سیاسی و بلیتیک بود یا چیزهای دیگر ولی امروزه میگویم حالا که رفته است باید باو تقویت و همراهی کرد که مجازات قائل سید و دیگران را بدهد بقیه بنده باید توسط وزارت داخله يك اندازه اقتدار بحکام داده شود گویا اکثر آقایان هم بامن هم عقیده باهند ما چیز بر این میگویم که استقلال ایران در آن باشد و آن امنیت است امنیت.

حسینقلی خان نواب - بآن ترتیبی که حاکم کرمان اقدام نموده امنیت حاصل نخواهد شد و محال است از اینقرار امنیت حاصل شود آن ترتیبی که موجب حصول امنیت در بلاد شود این است که طرفدار در محکمه عدلیه حاضر کرده اگر اطاعت کرد فیها و الا اگر اطاعت نکرد آنوقت حاکم بنظرات انجمن ولایتی اقدامات لازمه بنماید و بوزیر داخله اطلاع میدهد هر قضیه در بار ما و بخود معینی ندارد اما آقای میرزا ابوالحسن خان در باب شیراز ایالتی کردند و نیز در اینجا دو خصوص کرمان و سیرجان از بکنفر نواب حکومت آذربایجان در دفتر و کبیل کرمان اظهاری

شد که بکنر از میرزا داودخان شکایت نموده و دیگری از او توصیف کرد اما در خصوص شیراز اعیان و اهراف و وجوه فارس ظاهراً اتفاق دارند که تقصیر از طرف کبست شیراز یا اینکه خیلی اهمیت نسبت بکرمان دارد عدلیه ندارد و کرمان عدلیه دارد بهتر این است که بجناب وزیر داخله تأکید نمایند که در فارس هم عدلیه برقرار سازند که در مجلس عدلیه آنجا رسیدگی کامل از باب آن حرکات فحیح بعمل بیآورند زیرا که در این باب حضرات آقایان علمای نجف اشرف هم ایشامی فرموده اند لذا باید معرک و مباشر را معین کرده و بمجازات برسانند گمان میکنم که مسئله شیراز اهمیتش بیشتر است و نمیدانم در خصوص آنجا چرا مذاکره و صحبتی نمیشود.

آقا سید حسن تقی زاده - بنده مدعی هستم که موضوع مذاکره معلوم نیست خواهش دارم که موضوع مذاکره را بجهت بنده معین کنند آیا بیستم یکطرف میگویند که باید با امره سلب اختیار از حکام نمود طرف میگویند که اینطور از حکام سلب اختیار بشود مملکت بکلی هرج و مرج خواهد شد و اینکه جمعی میگویند از روی قانون بعضی اظهار میدارند که این قانون حال جاری نمیشود باید تا یک درجه اقتدار داده شود نمیدانم آیا این يك اندازه و درجه چیست و چقدر است نباید این معین بشود و آن خط فاصل قانون الهی و مجازات است ولی آنها مارا در بین دو کار مختار کرده اند یا اینکه مملکت باید آشوب باشد و حکام بهیچ کاری اقدام نکنند یا اینکه اقتدار نامه بتمام حکام داده شود که نو دویک آن برای دخل است و وقتیکه يك و کبلی از ظلمهای اعظم الدوله در اینجا بصدای بلند اظهار مهادت که برای هوای نفس آدم جلوی توپ میگذارد وقتی که گفته میشود که چرا چنین کرده ظهور الملک از قصر شیرین مراجعت بکرمان شاه نموده و بشام دربار اجرائیه قفسن میکند که اقدام بهیچ کاری نکرده تعطیل نمایند و حالا کرمانشاهان طوری است که مردم شب نمیتوانند راحت بخوابند و وقتی که این مذاکرات در اینجا میشود حاکم کرمان هم اینطور اجازه میخواهد و حالا که قانون حکام نوشته شده حتی قانون حکومت نظامی هم در موقع لزوم نوشته شده که وزیر داخله در موقع لزوم میتواند اجازه حکومت نظامی بدهد در این صورت من اصل موضوع را نمیدانم که چیست اگر شما حاکم امین فرستاده اید بهمه جا هر طور اقتدارات باو داده شود موافق قانون است مثل مغیر السلطنه که بتبیر زفر فرستاده شده و اقتدار کلی هم داده شده است و در موقع حکومت نظامی هم برخلاف قانون رفتار نخواهد کرد زیرا که درستکار زمین است.

آقا شیخ محمد علی - دو ماه است که واقعات غیرمتناهی در ولایات رخ داده و در مجلس بطور قصه و زمان گفته شده بازم هر چه بگوئیم گویا قصه گفته ایم پیش این است قانونی که بدست وزراء دادیم دست اجرائی آنرا معین نکرده و نگفتیم تا کی باید اجرا شود بهمه از ششماه بازم معلوم میشود که آن قانون اصلاً فراموش شده ما باید قانونیکه بدست وزیر میبهم اجرای آنرا از او بخواهیم و او را مسئول بدانیم بقیه بنده این است که وزیر داخله ابتدا بمجلس و کمیسیون دعوت نشود بلکه باید مجلس از راه قانون بطور حتم از وزیر داخله نظم و امنیت ولایات را بخواهد دیگر نه بحاکم کار داشته باشد نه بفر حاکم و زوری که سالی دووازه هزار تومان موجب میگردد برای این است که

شنبه روز در فکر راحت ملت باشد نه اینکه در هر مسئله از مجلس تکلیف بخواهد .

رئیس - باید وزیر داخله بمجلس دعوت شوند و توضیح بدهند که چرا تاکنون در اجرای قانون اقدام نشده .

آقای شیخ حسین - در قانون حکام نوشته شده که حکام هر جا ببینند محتاج بقوه جبریه است باید آنجا را حکومت نظامی کند حالا مختصر عرض میکنم باید وزیر داخله را بمجلس خواست و از او پرسید که اگر میتوانی بولایات حاکم صحیح مملکت بفرستی که بطوریکه در قانون نوشته عمل کنند که اقدام کن والا اگر نمیتوانی از وزارت استعفا بده

رئیس - حالا میخواهد وزیر داخله برای روز پنجشنبه دعوت شود و در این خصوص توضیحات بدهند هر گاه میتوانند این قوانین را مجری دارند و الا تکلیف مینمایند .

وکیل الرعایا - آنچه بنده میخواستم عرض کنم بهتر از آن گفته شد .

آقای شیخ یوسف - خلاصه عرض بنده اینست که برای سایر وزارتخانهها قانونی نوشته ایم اما برای وزارت داخله و حکام چندین ماه زحمت کشیده تمام مراد را نوشته ایم اما افسوس میخواهم که بواسطه کثرت اتفاقات فوق العاده نتوانسته اند قانون را بخواهند و اگر میخواهند دیگر محتاج نبوده مطلب جزئی را بیارند فرستاده و تکلیف بخواهند اما در باب فارس بنده ناله های خود را بیش از پیش در سابق کرده ام حالا دیگر عرض نمیکند .

آقای سید حسین - همان طور که گفته شد مجلس زحمت کشیده و بوظیفه خود عمل کرده و بطور کامل قانون نوشته وزیر داخله حق ندارد که در این جزئیات تکلیف بخواهند و وظیفه مجلس نیست که همه روزه در این جزئیات مذاکره کنند باید قانون را مجری بدانند بوظیفه خود عمل کرده و قانون نوشته ایم حق نظارت هم داریم .

آقای سید جعفر - در این مقام دو چیز میخواهم عرض کنم یکی اینکه عقلا فکر کردند که انبیا برای چه فرستاده میشوند دیدند برای این است که از جانب خدا قوانین بیاورند تا اینکه حدود هر کس معلوم باشد و ما باید هر کس که مخالف قانون حرکت میکند عرضه بقانون بداریم و مجازات داده شود و یکی مسئله فارس است که این اتفاقی که واقع شد از زمان بنی امیه که سید زین العابدین (ع) را سوزانیدند دیگر تاکنون هیچ مسئله واقع نشده بود که در فارس واقع شده باید مرتکبین بمجازات برسند و ما فقط باید اجرای قانون را بخواهیم .

آقای میرزا ابوالحسن خان بنده برضد قانون چیزی نگفتم بر حسب سئوالی که جناب رئیس کردند جواب دادم و آنچه مطابق قانون بود که عقیده شخص خود را گفتم که باید بتوسط وزیر داخله بمحکام اقتدار داده شود و مقصود همان اقتداری است که بموجب قانون داده شود و آنچه که آقای تقی زاده گفتند تماما صحیح است من میگویم که امروز باید حکومت نظامی باند در ولایات مثل اردبیل و خوی و غیره که این انقلابات پیدا شده غیر از حکومت نظامی فایده ندارد اینکه می گویند قانون وزارت داخله و حکام نوشته شده هنوز وزارت داخله شما و معاون ایشان و حکام قانون نمیدانند ظل السلطان قانون میدانست که بشیر از فرستادن در امتداد قانون

میدانند کدام یک از حکام شاقانان میدانند پس در این صورت باید امروز حکومت نظامی باشد تا در ولایات امنیت حاصل شود .

آقای حاج امام جمعه بنده لازم میدانم که باقتضای دیانت خودم این یک کلمه را بگویم مملکت امنیت لازم دارد و اگر امنیت نباشد این مملکت رفته است و قانونی که شما امروز اجرای آنرا منی خواهید در صورتی که اگر بخواهید این قانون را اجرا نکنند ناشی ماه دیگر اسباب و مقدمات آن طول دارد تا فراهم شود و بدون اسباب با داشتن این قانون آیا ممکن است مملکت را امنیت داد باید فکر امنیت کرد این تکلیف من بود که گفتم حالا شما دین خود را بخودتان .

آقای شیخ حسین - با عرض میکنم در صورت داشتن وزیر مسئول این حرفها بی مانده و زیاد است باید وزیر داخله را خواست که بیاید و توضیح بدهند که اگر می توانند قانون را اجرا کنند فیها والا استعفا بدهند .

آقای میرزا سید حسن - قانونی که نوشته شد اگر اجرا نشود چه فایده دارد وزیر داخله باید قانون را اجرای کنند یا باید استعفا بدهند .

آقای سید حسن تقی زاده - اصل موضوع مذاکره ما معلوم نیست که در چه خصوص است و برای چه این نقطه ها کرده میشود نقطه های صحیح و خوب میشود راست است تمام مملکت اقتضای است و راست است که امنیت لازم دارد و راست است که اگر امنیت نباشد خطر از بزرگ دارد اما آنکه میگوید امروز بقانون نمیشود جلو گیری این هر چه مرجع را نمود باید راهش را بگوید که چه راه میشود یک جمعی اینجا میگویند که باید از روی قانون عمل شود این معنی است اما آنها اینکه می گویند بقانون نمیشود باید راه علاج را بطوری تعیین کرد که تمام جزئیات اطراف آن معین باشد بگوید و رای گرفته بتاکریت آراء عمل شود والا بطور مجمل گفتن نمی شود و این تلگراف را وزیر داخله برای چه بمجلس فرستاد جواب این گونه تلگرافات که رجوع بمجلس میشود همان دو کلمه است که مطابق قانون باید رفتار شود حال این تلگراف والا اگر هیئت رئیسه دیده و دانسته آوردند بمجلس و چند ساعت وقت مجلس را تلف کردند باید بایشان گفت که دیگر بنده ها مثل سابق از این قبیل تلگرافات و مکاتیب را بمجلس نیآورند واقعات و کلا راضی نمایم و اگر وزیر داخله بی جهت آن را بمجلس فرستاد و باین وسیله می خواهد بگوید که من تمام کارها را با اجازه و اذن مجلس می کنم و خود را از مسئولیت خارج کند و همان ترتیبات پوسیده قدیم را می خواهد معمول بدارد باید همچو وزیری که هیچ قانون خود را ملاحظه نکرده و نمیداند که چیست استعفا بدهد و دیگری که عمل بقانون می نماید سرکار باید آخر تاکی آن رسومات و عادات قدیمه و تقاباتی پوسیده باید معمول باشد و وزیری که تکلیف خود را نداند و در هر مسئله جزئی رجوع بمجلس کند و بدروغی خود را اعلام مجلس بگوید این وزیر نمی تواند وزارت کند حالا سه ساعت است که اینجا مذاکره میشود و آخر نتیجه نداد پس باید معلوم شود آنها اینکه میگویند امروز نمیشود بقانون مملکت نظم بگیرد بگویند که چه طریق میشود و آنرا معین کنند .

حاج سید نصر الله البته معلوم است قانونی که از این مجلس بیرون می آید باید اجرای شود در

این مسئله شبهه نیست ولی این قانون دستورالعمل حکام آیا امروز ممکن است که تمام مواد آن اجرای شود و مواد آنها همه یا همه دیگر متنق و مرتبند امروز اگر کسی پیدا شود که بگوید من تمام آن را اجرای میکنم ما این مسئله را فوق سعیر میدانم و باید دستش را بوسید و یاد وزارت داد که اجرای نماید شما یک صحت و صحتی پیدا کنید البته همه خواهند او را تصدیق کرد و با کمال مت می خواهند که او تمام قوانین را اجرای نماید ولی می بینم که امروز لوازم و مقدمات اجرای آن فراهم نیست پس آن موادی که باید اجرای شود آنها را معین کرده که اجرای نمایند و اگر هم بایست تمام آن اجرای شود بجزیره که هست اسباب اجرای آنرا فراهم کنیم والا گمان میکنم که از این مذاکرات نتیجه حاصل نشود اگر لازم میدانید وزیر داخله خواسته شود و از او توضیح بخواهید که چرا اجرا نمیکند هر گاه نمیتوانند و کسی هست که بی مسامحه اجرای میکند آن راه را پیش بگیرند و هر گاه اسباب و لوازم اجرای لازم دارد آنرا فراهم نماند و این مسلم است که تمام مواد قانون با این ترتیب امروزه غیر ممکن الاجراست .

وکیل التجار - اظهارات وزیر داخله در این جزئیات بمجلس بی جهت و خارج از قانون است معلوم است که مفسد را باید گرفت مجازات داد قائل را باید کشت اینها را نباید از مجلس خواست و حاکم هم حق این شمولات جزئی را ندارد باید مطابق قانون هر قدرتی که دارند در این موارد اعمال نمایند و هر گاه مشکلاتی رخ داد آنوقت از مجلس باید تکلیف خواست اما در صورتیکه تکامل و تسامح از وظایف خودشان بنمایند و از مجلس در جزئیات تکلیف بخواهند پس مجلس هیچ وقت نمیتواند که بوظیفه خود رفتار کند .

احسن الدوله - فقط برای وزراء لفظ مسئولیتی فرار گذاشتند ولی تاکنون عمل بنده نشده و هر گاه ارج از عدم مسئولیت شوند مجازاتی مقرر نشده و تا حال اجرا نگشته پس لازم است آن وزیری که خود را مسئول قرار میدهد و بلازم مسئولیت رفتار نمی کند مجازات داده شود تا اینکه دیگر آن عمل مسئولیت نمایند .

آقای حاج امام جمعه - در اینکه مقصود از این همه زحمت و این همه خون ریزی و قتل و غارت که در این مملکت شد بجهت این بود که قانونی وضع شود تا تمام افراد ملت در آن مساوی باشند و در تمام نقاط مملکت مجری شود این معلوم و مسلم است و تمام ما ها که از خانه و زندگانی و از همه چیز خود گذشته رنج و زحمت فریب را بر خود هموار می کنیم برای همین مطلب است جای هیچ شک و شبهه نیست و از این که ما مردمان سه سال قبل نستیم و ترتیبات سه سال قبل امروز نباید باشد و نمیشود هم که باشد در این هم حرفی نیست اما شما را قسم میدهم که از روی انصاف و حق گوئی امروز ما مردمان صد سال پد هم هستیم که لوازمات و قواعد آنوقت را حالا اجرای داریم این قانون وزارت داخله که حالا اجرای آنرا می خواهید در همین جا مطرح مذاکره شد که آیا تاکی بوقوع اجرا گذاشته شود بعضی تا شش ماه و بعضی تا سه ماه میکنند و هر کس اظهار عقیده کرده بود آخر هم نتیجه حاصل نشد کسی منکر نیست که باید قانون اجرا شود ولی باید بدانیم که امروز همین ظفهای که خوش آمد مردم باشد و بگوئیم

که باید بر طبق قانون عمل شود امنیت حاصل میشود از شما انصاف میخواهم که از حق نگذردید و محض خوش آمد حرف نزنید .

آقای شیخ محمد علی - تأمین این مملکت یکی از دو قسم است یا با اجرای قانون چنانچه جمعی را عقیده بر آن است یا این که بطور دیگر اصلاح شود چنانچه گفته شد که نمیشود امروز بر طبق قانون رفتار شود ولی آن طور معلوم نشد که راهش چیست و بچه ترتیب باید اصلاح شود ولی بنده میگویم که اصلاح این مملکت منحصر است به اجرای قانون و اگر لوازم و مقدمات می خواهد و پول لازم دارد آن اشخاصی که سالها مال ملت را خورده و جمع آوری کردند امروز بطریق امانه همراهی نمایند تا این که تپه استمداد نموده و اشخاص کافی کاردار را سرکار آورده تا بقوه علم و قشون تأمین و اصلاح نمایند .

رئیس - آنچه نطق در این باب شده نتیجه گرفته شد و مطالب خارج در بین میاید پس باید وزیر داخله را خواست و حضوراً با او مذاکره کرد که قرارداد داده شود و این نظامنامه داخلی مجلس است که چاپ غلط شده بود کلا داده شد ملاحظه نمایند هر گاه بخواهیم در روز های رسمی مجلس بخواهیم از سایر کار های لازمه و قوانین دیگر مثل قانون مدلیه و قیود بازمین خوب است که در روزهای یکشنبه که مجلس خصوصی است خوانده شود و یکی دو هفته هم در روزهای چهارشنبه فوق العاده مجلس کرده زود تر تمام شود که بوقوع اجرای گذاشته شود تا نظام داخلی بطور کامل صورت و قوع پیدا کند .

آقای سید محمد جعفر - در باب قانون مدلیه چند روز است که در کمیسیون مشغول هستیم و این قریب هزار ماده است و ما محتاجیم بوجود آقایان و علماء که کمک نمایند بدون آنها نمی شود لازم است که شرکت داشته باشند تا زودتر بگذرد .

رئیس - چون قرار بر این است که از طرف کمیسیونها هر گاه اظهاری بمجلس باید بشود آنرا در کمیسیون مذاکره نموده و روی کفایت بیاورند آن وقت به مجلس بدهند تا مطرح نموده رای گرفته شود همین مطلب را که میفرمایند در کمیسیون مذاکره کنید و روی کفایت بیاورید بمجلس راپورت بدهید تا مطرح شود حالا در روز پنج شنبه وزیر داخله را خواسته که بیاید و آنچه لازمه مذاکره است بشود کلمه یک فرای برای حکام گذاشته شود که دیگر این گونه تلگرافات را ارجاع بمجلس نکنند و دیگر راپورتی است از کمیسیون ماله که دو خصوص چند فقره از بودجه که رسیدگی میشود داده اند که آیا جرح و تعدیل باشد یا نه باید در مجلس خوانده شود و رای گرفته شود این هم در روز پنجشنبه مطرح میشود .

(مجلس نیم ساعت از شب گذشته ختم شد)
مذاکرات روز پنج شنبه سیزدهم شهریور سال ۱۳۲۵

خلاصه مذاکرات روز سه شنبه ۱۱ آقا میرزا برضی فلیحان قرائت کردند .
(اسامی فائین روز سه شنبه از قرار شرح ذیل قرائت گردید .
(آقا میرزا محسن) (حاجی محمد اسمعیل آقا) (آدی مرتضوی)
فایده رئیس - این راپورتی است که از کمیسیون

مالیه داده شده است باید قرائت شود و قبل از شروع بقرائت راپورت اعطای مینماید که فردا بتناسب عید میلاد اعلیحضرت مسایونی باید عموم و کلیای معترم در سه ساعت قبل از شروع بجهت اظهار تبریکات خالصانه در دربار حاضر بشوند (راپورت کمیسیون ماله قریب بضمون ذیل قرائت شد)
بتاریخ ۱۱ ربیع الثانی دستورالعمل سه تیجی نیل ولایت را وزارت ماله برای رسیدگی فرستاده اند اولاً شتوال مینماید که در حقوق ارباب حقوق جرح و تعدیل باید بشود یانه و رای کمیسیون این است که جرح و تعدیل نشود که هم ارباب حقوق آورده و هم کارگزاران امور آورده بوده مثل ارسال وصول مالیات بتأخیر نیفتد و دیگر اینکه بودجه وزارتخانهها تصحیح شده زودتر داده شود .
دوم از وزارت ماله خواسته شد که از تمام حکام صورت تفاوت عمل تیولات بر گشتی سه ماضیه را بخواهند تا معلوم شود که چقدر شده است و صورت را بکمیسیون بدهند .
وکیل التجار - بنده گمان میکنم که اگر جرح و تعدیل شود دستورالعمل هدها سه هم مثل ارسال طول بکشد پس جرح و تعدیل صحیح نیست زودتر باید دستور العمل داده شود در باب حقوق هم یک نکته باید منظور شود و آن این است باشخصیکه اهل خدمت هستند مادامی که مشغول خدمت نیستند و نمیکند بآنها حقوق داده نشود .
آقای میرزا محمود - در خصوص دستورالعمل باید رای گرفته شود بجهت اینکه ارسال یکساله رای گرفته شده لذا باید مجدداً رای بگیرند .
آقای میرزا ابوالحسن خان - مطلب اول این راپورت صحیح است ولی مطلب دوم که بحکم تلگراف بشود باید این تلگراف از طرف وزارت ماله بشود نه از طرف مجلس و کمیسیون .
آقای سید حسن تقی زاده - بعضی میگویند که باید از حقوق ارباب حقوق کسر شود و بعضی می گویند که نباید از حقوق زده شود و حالا میخواهند در این باب رای بگیرند در حقیقت بودجه ارسال را تمام می نمایند و حال آنکه از خرج دولت اطلاع ندارند باید این کار را وزیر ماله بکنند و ارسال هم که ما جرح و تعدیل کردیم بر خلاف تمام قوانین بود یعنی از قبل وزیر ماله متحمل شدیم و حالا که می خواهید رای بگیرند شاید وزیر ماله آمد گفت دو کروور خرج زیاد شده است باید از حقوق ارباب حقوق زده شود و ثابت هم کرد در این صورت ما نمی توانیم بگوئیم نمی شود از حقوق کسر شود در هر صورت جرح و تعدیل ماله با وزیر ماله است که نوشته و پیشنهاد مجلس نماید حالا نمیشود باینطور رای گرفت .
آقای میرزا ابوالحسن خان این دستورالعمل راپا بمجلس و وزیر ماله تصویب کرده و بدهند که تصویب کردند و کمیسیون فرستادند صحیح است والا کمیسیون حق ندارد که پیشنهاد مجلس بنماید .
ساعدا لوزاره - این دستورالعمل ولایات از وزارت ماله پیشنهاد مجلس میشود که ملاحظه کنند کم و کسری شده یا نشده و معلوم است که این مسئله از کمیسیون ماله نباید بیاید و این اخذ رای هم برای این است که همانطور مثل ارسال باشد یانه .

آقای سید حسن تقی زاده - این دستورالعمل را باید خود وزیر ماله پیشنهاد کند و ارسال هم که ما داخل این موضوع شدیم بر خلاف قانون بود جرح و تعدیل بودجه و تعیین مخارج با وزارت ماله است که باید پس از تعیین مخارج بمجلس داده و ثابت کنند این قدر مخارج لازم است صحیح است این صورت را وزیر ماله داده اما پیشنهاد نکرده است بلکه یک مستوفی نوشته داده باید وزیر ماله پیشنهاد کند و مخارج را معین کرده مدال بدارد و این بودجه ها که داده اند باید نگاه کنیم که مبلغ آن بچه مقدار میرسد اگر بفرستد کسر الی هیچجهت کسر برسد آن وقت باید از حقوق ارباب حقوق کسر شود پس باید تمام بودجه مملکتی را وزیر ماله معین کرده پیشنهاد کند و مجلس ابتدا حق ندارد که جرح و تعدیل کند .
حاجی معین التجار - این فقره در مجلس مذاکره شده که در هدها سه در بودجه مملکت تغییر و تبدیل پیدا نشود که مستمسک بدست حکام نیفتاده و مثل ارسال بگویند مبلغی از مالیات در معجل مانده حالا هم عقیده بنده این است که وزیر ماله اینجا است بخواهند توضیحات بدهند زودتر تمام بشود .
آقای میرزا محمود - اینطور که گفته شد حالا مدتی است که بودجه وزارت جنگ را در کمیسیون ماله در تحت مداقه و نظارت است آیا به بنی این راهم بده از مدتی زحمت گفته خواهد شد که این کار وزارت ماله بود که زودتر معلوم شود .
آقای سید حسن تقی زاده - چون این بودجه وزارت جنگ ارسال است پس همان طور که در بودجه کشوری کمیسیون و مجلس نظر کرده و جرح و تعدیل کرد بودجه وزارت جنگ هم باید در تحت نظردر آورد و علاوه مراد از بودجه تمام جمع و خرج مملکت است نه آنها بلکه بکمیسیون فرستاده شده و بودجه کلیه مملکت را وزارت ماله باید معلوم کند اگر خرج زیاد باشد از هر محلی که میداند مثلا میگوید از وزارت خارجه یا وزارت جنگ یا وزارت خانهای دیگر نمیشود کسر کرد بلکه باید از حقوق ارباب حقوق کسر شود آنوقت باید کسر شود و باید بودجه را خود جناب وزیر ماله تمام کرده بمجلس پیشنهاد نماید .
ساعدا لوزاره این که آقای تقی زاده فرمودند صحیح است و باید همان طور باشد ولی بنده که داخل کمیسیون ماله شدم دیدم که امضاء کمیسیون بقدری که نمیتوانستند مشغول کار بوده اند حالا باید تکلیف معلوم شود این کتابچه هائیکه از وزارت ماله داده اند بودجه نیست بودجه آن جمع و خرج کل است که هنوز معلوم نیست حالا باید تکلیف کمیسیون ماله معین شود که بچه کار باید مشغول شود و باین کتابچه که داده اند رسیدگی نمایند یانه .
وکیل التجار - کتابچه ولایات ربطی بکمیسیون ماله ندارد و آن جزء بودجه نیست آن را باید از جناب وزیر ماله پرسید که ارسال خرج دیگری پیدا شده یا همان است که در سه ماضیه بوده اگر پیدا شده آنرا بگویند و بودجه کل را بدهند نه کتابچه های ولایات را که جزء است .
آقای سید محمد جعفر - اعتقاد بنده همین است که آقای تقی زاده گفتند که باید جناب وزیر ماله که در امور ماله بصیر هستند جرح و تعدیل ماله

را نمایند ولی یک عیب دارد که پارسل میگفتند این کار وظیفه مجلس است و حال آنکه این کار برعهده جناب وزیرمالیه است بجهت آنکه بصیرت دارند و چون ممکن است وزیر مالیه خطا نماید لهذا باید صورت بودجه را بمجلس ارائه بدهد که که مجلس در آن نظری نماید.

حسام الاسلام - از این مذاکرات شبهه بجهت بنده عارض شده که آیا مستی نظارت مجلس در خصوص مالیه چیست و این طور که گفته شد چطور باید نظارت بنماید ثانیاً پس در این صورت این انتقاد کمیسیون مالیه برای چیست و چه فایده دارد.

حاج معین التجار - چون در قانون اساسی مالیه را اختصاص بمجلس داده اند بهمان ملاحظه بود که پارسل کمیسیون مالیه دخالت کرده و جرح و تعدیل نمود ولی حالا باید از بابت دستورالعمل ولایات رای تحصیل کرد و شرایط وصول مالیات را زودتر بعمل آورد که دستور العمل ما زود بگذرد و معوق نماند و بودجه های وزارت خانها را نیز همین طور باید ملاحظه کرده زودتر داده شود.

حاج سید نصرالله - فرمایش آقای تقی زاده صحیح است ولی آن اقدام پارسله مجلس هم در جرح و تعدیل مالیات بی حکمت نبوده و حالا اینها حق وزیر مالیه است و تمام این بودجه ها باید متعادل بیاید بمجلس رسیدگی شود نه اینکه در جزء جزء رسیدگی کند و گمان نمیکنم چنین چیزی صحیح باشد بلکه این حق مخصوص بجناب وزیر مالیه است که در جزء جزء بودجه رسیدگی و جرح و تعدیل نموده آنوقت کلی بودجه را یکدفعه پیشتهاد مجلس نمایاند.

آقا شیخ حسین - اگر چه عرایض بنده را آقای حاج سید نصرالله توضیح کردند و و کلا اینکه قبل از این تعلق کردند در باب مالیه متصوفاً این نیست که مجلس نظارت در مالیه نداشته باشد بلکه متصور این است که باید جناب وزیرمالیه حقوق ارباب حقوق و سایر عمل مالیه را جرح و تعدیل نموده آنوقت تمام بودجه را پیشتهاد مجلس نماید که مجلس هم نظر کرده و تصویب کند چنانچه اصل هیجدهم قانون هم همین موضوع را می فهماند.

وکیل الرعایا - آنچه که آقای تقی زاده فرمودند تماماً صحیح است ولی بنده یک ایرادی دارم و آن این است که وزارت مالیه پارسل هم امین بود و هم مشروطه خواه و وزیر مالیه حالیه هم امین و مشروطه خواه هستند و مجلس اطمینان تمام افراد ملت هم می باشند پس همان نظری که پارسل پارسل شده امسال هم باید بشود و آنچه بجهت این است که باید از طرف مجلس و ملت بوزرا کمک شود زیرا که حالا بحسب اقتضای این مملکت بکلوزیری تنها نمی تواند از همه کار خود بر آید لذا باید کمک باو شود.

آقا سید حسن تقی زاده - بنده میخواهم حرفی زده باشم که مخالف با آراء جمعی باشد هر آری خیلی دارم و این مطلب هم بدیهی و حسی است معذراً یکی قانون می خواند و یکی میگوید عمل مالیه اختصاص بمجلس دارد این مسئله صحیح است ولی ما مجلس سنا و مجلس وزراء هم داریم که آنها نیز حق دارند که نظر در قوانین و امورات کنند مخصوصاً وزرای هفت گانه اینکه در قانون اساسی لفظ اختصاص در عمل مالیه نوشته شده چون سایر مواد قانون با شرکت مجلس سنا و وزراء است

اما در خصوص مالیه دیگر مجلس سنا حق ندارد ولی اصلاح ترتیب و پیشتهاد مالیه با جناب وزیرمالیه است ورد و قبول آن با مجلس است و نیز بودجه های تمام وزارتخانه ها را باید وزیرمالیه از روی دقت ملاحظه نمایند و ترتیب آن را معین کنند آنوقت بمجلس بدهند و مجلس نظر کرده رد و قبول را معلوم کنند این کتابچه که فرستاده شده بودجه نیستند که کمیسیون مالیه آمده اما اینکه از وزیر مالیه اظهار تشکر بشود این از حسن نیت ما است والا ما از وزیر مالیه های عالم غیر عالم هیچ تلافی در مالیه مشاهده نکردیم فقط میگویند باید بودجه را بهمان حکم رجوع نمایاند که حکم بگیرند و در اول هر سال هم میگویند که امسال اول سال مشروطه است و نمیتوان غیر از این ترتیب رفتار کرد پارسل ناصرالملک اینجانه نامه برای مالیات اظهار کرد و گفت امسال نباید از طرف وزیر مالیه کسی در ولایات گذاشته شود ترتیب دیگر داد باید بهمان حکم واگذار کرد امسال هم همان است بنده عرض میکنم که وزیر مالیه باید بودجه را جزء و کلا ملاحظه کرده جرح و تعدیل نماید و پیشتهاد مجلس کند نه اینکه اگر در یکجایی به بنده که حقوق بی جا و بی اندازه است چیزی نگویید باید انگشت درازی این بگذارد و بگوید که آن غلط است اگر بخوانند باین ترتیب پیش برود و از حقوق بیجا کم و کسر نشود که اصلاح سایر خرابیها گردد هیچ فایده نخواهد داد.

آقای حاج امام جمعه - این مطلب دو صورت دارد یکی اینکه به پیشم تعدیل بودجه با وزیرمالیه است یا با مجلس اینکه میگویند با وزیر مالیه است صحیح است و بنده تصدیق مینمایم و پارسل وقت اصلاح بودجه وزیر مالیه هم در مجلس بود و آقایان هم باید در نظرشان باشد که بنده چند بار سر آمدم که این کار خارج از وظیفه مجلس است باید بودجه را وزیر مالیه جرح و تعدیل نماید و بفرستد بمجلس آنوقت مجلس در آن نظر بگذرد ولی افسوس که پارسل سکس و با من هم عقیده نماند اما اینکه گفته شد که باید بودجه ها معین شده و جرح و تعدیل از هر چه معین باشد در این بودجه که پارسل مجلس بطلت یا بصحیح اصلاح نمود حالا باشد در این قولش یک نیستم زیرا که مادون هم مغایر داریم یکی مغایر جاریه که آن را تمام و کلا بلکه جناب وزیر مالیه هم میدانند و دیگری هم خرج هادی است مثل خرج اردو و غیره و این قبیل مغایر امسال زیاد خواهد شد و این مغایر شاید تا آخر سال هم معین نشود آنوقت کتابچه ها چهارم به آخر سال مانده بولایات فرستاده خواهد شد در این صورت مالیات امسال هم مثل پارسل یک ملت آن در محل لاوصول خواهد ماند پس نتیجه هم عرض خود را اظهار میدارم که اگر جناب وزیر مالیه در کتابچه های پارسل جرح و تعدیل لازم میدانند زودتر بکتابچه ها نظر نموده متعین شده و بولایات فرستاده شود زیرا که فرستادن کتابچه ها مثل یک فوج سرباز است که لایزال وصول مالیات فرستاده

وزیر مالیه - بودجه های استمراری وقتی که یک دفعه دیده شد آن میان دیگر لازم نیست که همیشه ملاحظه شود اما اینکه پارسل مجلس مالیه را جزء جزء رسیدگی کرده و جرح و تعدیل نمود خیلی فواید ملاحظاتی در آن منظور بود زیرا که ترتیبی در کار نبود و فقط مالیاتی می گرفتند و تقسیم میکردند و مجلس این جرح و تعدیل را نمود

وزیر مالیه - بنده باید دو جواب بدهم یکی جواب آقای آقا شیخ حسین و یکی جواب آقای تقی زاده و اما جواب اول این است و در این موقع مثلی عرض میکنم که خوب توضیح شود اگر فرض کنیم یک سربازخانه بنا باشد دولت بسازد و مغایر آن را پنجاه هزار تومان بازدید کنند و بمجلس بفرستند حال به پیشم بمقیده آقا شیخ حسین باید مجلس در تمام جزئیات از قبیل بنا و آجر و غیره بیاید مذاکره کند یا اینکه بطور کلی میگویند این مغایر زیاد است باید

چیزی حکم شود یا همان را تصویب میکنند و در همه جاشی دوم صحیح و معمول است اما جواب دوم در باب انتظام ادارات مملکت همیشه بنده نهایت جدوجهد را دارم و در همه مورد پیش قدم بوده ام و هر وقت چیزی بنظر من رسیده اظهار داشته ام ولی از آنجائیکه امیدواری بنده بکارها زیاد است بطوری که بعضی اوقات بعضی مرا ملات مینمایند مقصود این است که این مالیه حالیه بهر سری هشت هزار میرسد درحالی که عقیده بعضی این است که اگر از این مبلغ هم کمتر مالیات بدهند در صورتی که این طور مالیه مملکت بهین حال باشد باید چشم از سهولت مملکت ببوشیم پس باید بجهت خرج و هم بجهت دخل فکر کرد و اگر ملت برای سعادت خود و مملکت خود مالیات ندهند البته آن کسی که داخل کار است استعفا میدهد و کار را بدیگری واگذار مینماید مراد این است که باین مالیات ممکن نیست مملکت اصلاح شود باید هم جمع افزود و هم خرج و از این کتابچه که پارسل اصلاح شد بنده دیگر تصویب نمیکنم که امسال هم جرح و تعدیل شود.

آقای قاضی علی آقا - تاکنون نه مالیات دهدهونه مالیات گیرنده هیچکدام تکلیف خود را ندانسته اند و همین طریق که وزیر مالیه فرمودند بدستورالعمل نباید دستزد و باید زودتر بولایات فرستاده شود که مالیات را اصول کنند والا بازم میماند مثل پارسل و لاوصول میماند باید عجله شود که در روز پانزده روز دستورالعمل برود که زودتر مالیات وصول شود.

وکیل الرعایا - اینکه جناب وزیرمالیه می گویند دستورالعمل نباید دست زد اگر صحیح است که باید قول ایشان را تصویب کرد و اگر باید رد شود در آن باید مذاکره شده و زودتر نتیجه گرفته شود.

آقای میرزا سید علی تقی - آنچه وزیر مالیه فرمودند تقریباً اول آن ظاهر صحیح است ولی اینکه میفرمایند اگر مالیات جدید بمجلس آمد آن را مجلس باید تصویب کند حالا در این موضوع چه میفرمایید.

وکیل التجار - در آن قسمتی که باید دستور العمل حالا بگذرد بنده هم عقیده هستم و دیگر قابل جرح و تعدیل نیست اما در باب اینکه وزیر مالیه فرمودند که بجهت مغایر زیادی باید چیزی علاوه از ملت گرفته شود صحیح است ولی باید اول دخل معلوم شود آن وقت مقابل آن دخل خرج معین نمایاند پس این بودجه های وزارت خانه ها که در کمیسیون است باید معین شود علاوه معین شدن خرج ربط اضافه خرج ندارد ما نباید منتظر باشیم که اضافه خرج معین شود باید مالیات را وصول کنیم تا بعد مغایر از روی آرمین شود.

ساعداالوزاره - بنده آنچه وزیر مالیه فرمودند تصدیق میکنم و فرمایشات آقای تقی زاده را هم رد نمیکنم معنات طوریکه مادر نظر داریم که وزارتخانه های ما مرتب شود و رقم جدید هم دایر شود معنات طوریکه ملاحظه حال اشخاصی را که این کار هستند و امر معاشی از هیچ ممرهم ندارند و دیگر کمتر از اینهم نمیشود بناها داد بنماییم عقیده بنده این است که این کتابچه ها که پارسل اصلاح شده تصویب شود و بگذرد و بعد بجهت مغایر زیادی باید معین نموده پیشتهاد مجلس کنند و شاید

هم محل آنرا در نظر داشته باشند و علاوه البته ملت مغایر لازمه را باید ببینند زیرا که این مالیه حالیه خیلی کم است و از برای مغایر این مملکت به هیچ وجه کافی نیست و نباید همیشه نظری بکسر از خرج نمود.

اسدالله میرزا - اولاً لابد آن چیزی که آقای وکیل التجار گفتند رد کنیم اینکه گفتند اول باید دخل در معین کرد بعد از روی آن خرج را این مطالب در هیچیک از ممالک معمول نیست مغایر لازمه در خصوص راپورت کمیسیون مالیه که بمجلس آمده است باید تکلیف از زمین کرد و اظهارات جناب وزیرمالیه که میفرمایند آن دستورالعملها امسال دست نخورد کمان میکنم باید در این خصوص رای گرفته شود و بگذرد و زود بولایات فرستاده شود و برای بودجه های وزارتخانه ها و مغایر فوق العاده همانطور که جناب وزیرمالیه فرمودند البته خودشان فکر محل برای آنها کرده اند و پیشتهاد خواهند کرد.

مخیر الملک - مذاکرات باز مثل همیشه طولانی شده و شبها بیدار کرده ولی بنده مطالب را خاطر نشان کرده و عرض میکنم که این کتابچه ها باید زودتر فرستاده شود و اگر بخواهند اصلاح کنند شش ماه طول خواهد کشید و ضررش بیش از نقش است و عقیده بنده این است که این کتابچه ها تصویب شده و زودتر بولایات برود و اگر اصلاح آنها را لازم می دانند از حالا شروع کنند که برای سال دیگر حاضر باشد والا برای امسال فایده ندارد و این مطلب هم مسلم است نه هر خرجی پیدا شود باید محل برای آن معین کرد والا هیچ کار را نمیشود اصلاح کرد.

آقا سید حسن تقی زاده - اشخاصیکه می گویند عجاله باصول مشروطیت نباید رفتار کرد و باید طور دیگر رفتار نمود بنده میگویم که این صحبت باید روی کاغذ بیاید که پای آن بجائی بنده شود باز بنده بموجب اصول مشروطیت عرض میکنم که این اظهار وزیرمالیه را قبول ندارم و در نمایانم و اینکه شاهزاده اسدالله میرزا اظهار میکنند و اسرار دارند که زای داده شود و می بینم جسمی هم حاضر شده اند که رای بنده منافی از مال ملت را بدهند شاهزادگان و جمعی اغتیاه بخورند عقیده بنده این است که ابتدا رای ندیم از مالیات مملکت که مایه سعادت است یک دینار با همراه و افتیا داده شود و مسلک وزیر امور خارجه این است وقتی که ما یک هفته در بودجه زحمت بکشیم و اصلاح کنیم فقط وزیر امور خارجه در روز دوشنبه تشریف می آورند و یک کلمه میگویند ابتدا نباید جرح و تعدیل شود که من نمیتوانم ترتیب بدهم می گویم برای چه فرستاده اید بکمیسیون میگویند فرستادم که تصویب شود و وزیر مالیه در مقابل شش کرور مغایر لازمه ملا میگویند من امید واری دارم و مالیه این مملکت کم است سری هشت هزار میدهند باید سری دوازده هزار بدهند این یک مسئله کلی است که میگویند و ما امیدواری نداریم زیرا که این حرف را امسال عوض بول نمی توانیم خرج کنیم و علاوه اگر راه تحصیل پول را می دانند از حالا اظهار دارند زیرا که جمع و خرج مربوط با یکدیگر است وقتی که بنا شود بسات بگوئیم سری هشت هزار و ده غای مالیات بدهد شاید جمع کنتری

بگویند مشروطه آنرا میدانستیم که از مالیات ما بکله حال علاوه تحصیل کرده است اما اگر از حقوق مددوری از اغتیاه و امراه کسر شود یا هیچ داده نشود مثل شاهزاده ظل السلطان و غیره خیلی بهتر است از ترتیب اول پارسل مسلک کمیسیون مالیه این بود فقیه بفرمایند از حقوق آنها کسر میکرد اما باغتیاه که میرسد میگفت شان از اقتضای این اندازه را دارد حالا اگر از حقوق ضعفا کسر کنیم چیزی نخواهد شد اما اگر از حقوق اغتیاه و شاهزادگان مملکت کسر کنیم یا هیچ داده نشود خیلی عمل نزدیک تر است و طوری هم نخواهد شد مگر صدای یک مددوری که حالا بلند است آن وقت هم بلند خواهد بود پس بنده راضی نمیشوم که وزیر مالیه حالا تحصیل رای نمایند که تمام امیدواری ما بجمعی که از مال ملت همه چیز اندوخته کرده اند داده شود.

وزیر مالیه - این که گفته شد سری هشت هزار نه این است که نفری هشت هزار بدهد بلکه بحسب این طور در می آید والا مالیات بیشتر بمشولین تعلق می گیرد و این فرمایشات را بنده عقیده ندارم ما اگر بخواهیم امورات را اصلاح کنیم اینها راه اصلاح نیست و باین چیزها مملکت اصلاح نخواهد شد چنانچه بعد از این صورت مغایر بمجلس می آید و خواهد دید که ما کرورهای لازم نداریم و بلا باید ملت برای دادن آن حاضر باشد والا باین جزئیات نمیشود کاری کرد اگر بخواهیم معینتر باشد و همین قدرها اکتفا کنیم هیچ فایده حاصل نخواهد شد و اگر بخواهیم این شاهزاده کرور و حالبه بشون تنها بدهیم باز کم است و نمیشویم باین پول فقط قشون خودمان را منظم نماییم بر فرض اینکه تمام حقوق را برنیم یا چیزی نخواهد شد پس اگر بخواهیم مملکت را اصلاح کنیم پول خیلی زیاد لازم داریم و باید محل جدید برای آن پیدا کنیم و بنده ندارد که چهار جز این نیست و اگر نظر ما بهین مبلغ باشد ابتدا هیچ نمی توانیم امورات مملکت را اصلاح کنیم عقیده بنده این است و تغییر بپذیر هم نیست.

آقای میرزا محمود - پارسل که بودجه جرح و تعدیل و تصحیح شد باین وصف هنوز از باب حقوق خود را نگرفته و صدای آنها بلند است کمیسیون مالیه هم امسال ملاحظه کرده که آیا امسال هم جرح و تعدیل لازم دارد یا نه این است که بمجلس فرستاده حالا باید این مسئله معین شود و باید در این خصوص رای گرفته شود.

آقا شیخ محمدعلی - گاهی بعضی مطالب غیر قابل بمجلس می آید و ما دو ساعت در این خصوص حرف میزنیم و نمیبندیم در خصوص مالیه که موجب حیات مملکت است چگونه میگویند باید زودتر رای گرفت عقیده بنده این است که در این خصوص نمی شود باین زودی رای گرفت باید خیلی دقت و مذاکره شود و اینکه می گویند از این حقوق نباید دست زده شود زیرا که قابل نیست بنده عرض می کنم بموجب (مالایدرک که لا یرتک که) نباید صرف نظر کرد و ملت فعلاً آن ملت نیستند که امسال همه قسم تحبيلات بر آنها واقع شود پس باید نقداً از مغایر بیهوده کاست و بعد رفته رفته هر قدر ثروت ملت بیشتر شد تحبيلات هم بر آنها بیشتر شود و حالا نباید از این جزئیات صرف نظر کنیم.

رئیس - در این باب امروز باید از مذاکره شده و بقیه این مذاکرات باشد برای روز شنبه که مذاکره کرده رأی گرفته شود و حالا دستخطی از آیف اعلیحضرت همایونی رسیده باید قرائت شود.

آقای سید حسن ققی زاده - بنده میخوام عرض کنم که بزودی نباید از این موضوع گذشت و رأی داد باید در این باب خیلی مذاکره شود.

رئیس - روز شنبه باز با حضور جناب وزیر مالیه این مسئله مطرح شده و رأی گرفته میشود این هم دستخط اعلیحضرت همایونی است که قرائت میشود (دستخط اعلیحضرت همایونی)

آقای میرزا سید حسن - وزیر داخله بنا بود امروز بمجلس بیاید چه شد ؟

رئیس - صبح تلفن کردند که دو ساعت بفرود مانده خواهم آمد بعد از ظهر تلفن کردند که کمالی عارض شده و بواسطه کسالت نتوانستم پیام روز شنبه میآیم و اگر نشد دیرالذکر را مفرستم توضیح بدهد در باب وکیل آقایان ذاکرین و وعظ در نظام نامه که چیزی نوشته نشده و گویا سابق در این باب در مجلس مذاکره شده و اعلامی هم از طرف دفتر مجلس در روزنامه شده ولی نمیدانم چه قرار داده اند .

سیدالحکما - چمن از وعظ و روحه خوانها سابق آمدند و اظهار کردند همان طور که سایر طبقات اذن انتخاب وکیل داده شده بهام اذن داده شود این بود که آنوقت مجلس بملاحظه حق انتخاب بکنند وکیل بآنها داد اینستطال اعلان شد و یک اعلان سابق برای در روزنامه شد و بعد آمدند گفتند که ما میخوام هم وره تعرفه بگیریم مجلس شش نفر نظر معین کرد و بعد نفر هم تعرفه داده شد قرار بود که در یازدهم بیاید انتخاب نمایند دیگر یک سال است که رفته اند و از آنها خبری نرسیده بود تا یکماه و نیم قبل که عرضیه بکسیون عرایض نوشته بودند ماهم از دفتر نوشتجات سابق آنها را هم خواستیم و حاضر است .

رئیس - حالا باید این مسئله تحقیق شود و فعلا لازم بدانگاه نیست روز شنبه هم در باب مواجبه عیاشی خان تلگراف میماند و اب که در مقدمه ساوجبلاغ کشته شده باید مذاکره شود بعضی راپورت ها هم از کسبون هار یه باید قرائت شود و در باب دستورالعملها هم جناب وزیر مالیه تشریف میآورند که با حضور ایشان مذاکره شود .

(مجلس ختم شد)

مذاکرات روز شنبه یازدهم دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه را آقای میرزا مرتضی قلیخان قرائت کرد .

نایب رئیس - موضوع مذاکرات همین ترتیب راپورت کسبون مالیه است از باب دستورالعملها (در این موقع شروع بقرائت دهم دوم راپورت کسبون مالیه شد .)

نایب رئیس - بنده هم عقیده خود را در این خصوص نوشته ام و اینک محض استحضار خاطر و کلاهی محترم قرائت میشود .

آقای سید حسن ققی زاده - در باب دستورالعمل هائی که روز گذشته هم شرح دادم باید یکمقدمه عرض نمایم ابتدا که مجلس مقدس تاسیس شد در ضمن یک ترتیب جدیدی را داشت علاوه از تمام پارلمان های ممالک متدنه تکلیف دیگری هم این مجلس و پارلمان ما داشت و دارد که اسم آن راپاید تجدید گذاشت یعنی اداره جدید تاسیس نمایم پس نباید این پارلمان را و پارلمان های دیوست سیصد ساله ممالک مشروطه تاسیس شده قیاس کرد که فقط دولت از پارلمان نظارت و رأی بخواهد اگر مجلس ما تا ده سال دیگر هم در وزارتخانهها نظارت داشته باشد و هیچگونه خلائی واقع نشود باز هم در باب استعجاب این اتحاد و انتظام امور مملکت بعمل بیاید .

رئیس - خیلی متشکرم از دستور این دستخط و آن شرحی هم که از طرف انجمن ها نوشته شده بود بما امیدواری میدهد که انشاء الله رسته این اتحاد و اتفاق محکم و مستحکم بماند و امیدواریم که بفل مرحمت کامله هم از طرف اعلیحضرت همایونی در باب استعجاب این اتحاد و انتظام امور مملکت بعمل بیاید .

مجلس از راههای عادی نمیتواند داخل کار شود بلکه بیک قوه فوق العاده و بیجه آهنین بایمملکت را اصلاح نماید و مؤسسه ادارات بشود بطور که محمد علی پاشا در مصر و نابلیون در فرانسه کردند و باید فهمید که مراد از اصلاحات چیست آقایان است که در عصر عین الدوله دولت را دولت میگفتند که هر چه میکردند بکنند و اما فقط نظارت نمایم نه چنین نیست بلکه اصلاحات این است که ادارات منظم و صحیح دایر و تاسیس نمایم یا ارسال کس که بودجه اصلاح شد باید از گفتگوی زیاد فقط یک ساله اصلاح شده و رأی گرفته شد و با وزارت مالیه با گفتگوهای زیاد قرار شد که در این باب میزب علمی بشود آن نشد و هیچکدام از وزیر مالیهها هم به چوچه همت وطن پرستانه ننموده اند نه بودجه را چاپ و منتشر کردند و نه محاسبه را بطور هندسه اقدام نمودند و من بشما آقایان و کلا قول میدهم که اگر همین ترتیب باشد در سال آینده در یکمجموع روزی که در اینجا نشسته باشیم باز گفته خواهد شد که دستورالعملها را بیاورند و بگویند که باید مثل ارسال تصویب شود در این صورت چه وقت ادارات تاسیس نخواهد شد اینکه گفته میشود ما آدم لازم داریم یعنی کسائیکه بدون ملاحظه برای این مملکت کار میکنند و دیگر اینکه قوی که در این باب گفته میشود باید از هم جدا و تجزیه شوند و مخلوط بهم دیگر نشود بنده عرض میکنم که از حقوق اشخاصی که مکتب زیاد دارند و متحول هستند کسر شود و آن هم خیلی کم است منتهی ما باید باصناد قلم داشته باشیم که از هزار تومان بالاتر حقوق دارند در این باب قراردی بگذارند باز هم عرض میکنم که رأی بنده این است که در این بودجه فقط باید بحقوق اشخاصی دست زد که متحول و مکتب دارند و او اینکه در حکومت هم باشند بجهت اینکه آنها آن حکومت را هم بعضی ارتفاع هان میخواهند که حکومت داشته باشند و در طهران نباشند که کسل شوند .

حاج سید عبدالصمد شهبانی - از وقتیکه ما آمدیم بمجلس گمان بنده و اما بنده این بود که حال ملت را ملاحظه نموده و در مقام حفظ حقوق بر آمده از مال و حالشان ملاحظه کنیم یک روزی گفته شد که باید تفاوت عمل مردم گرفته شود ما خیال کردیم که این تفاوت عمل از برای اصلاح مملکت مصرف خواهد شد بدین واسطه گفتیم عیب ندارد و رأی دادیم بگروز دیگر گفتند تفاوت قیمت جنس را بگیرند یعنی تسعیر نکنند بهمین تصور که برای اصلاح مملکت و بصرف خرابی آن میرسد گفتیم خوب است اگر چه ابتدا ضرر داشت ولی بگمان این که بالآل انفض هاید حال خودمان خواهد شد باز هم گفتیم عیب ندارد بعد یک وقتی دیدیم که راپورت کسبون مالیه رسیده که چهار گروه اضافه شده و آنرا جمع بستند و اینهم معلوم است و کلا راتی که دادند ضمانت کردند که موکلین آنها بدین حال نباید بدینهم که در مقابل آن چهار گروه چه مخارج شده است و یا ارسال در باب تفاوت عمل چه در مردم فریاد میکردند که باز همان ظلمها را معمول میدارند ولی گفتیم باز شاید برای اصلاح خرابیهای مملکت باشد اما ارسال اگر این تفاوت عملها گرفته

شود و همانطور که یا ارسال بارباب حقوق از ضما چیزی ندارند و آنها که صاحب قدرت و همه چیز بودند گرفتند و سر یز که حقوقش از سابق مانده و محروم بود ارسال هم همانطور از بردن حقوق محروم مانده و سایر طبقات نظامی هم همانطور هیچ نگرفته اند آیا ما باید این رأی را بدهیم که از مردم بگیرند و در شکلهای سیر فرو برود ما باید بدانیم که یا ارسال چه شده و بصر مخلوق چه آمده ارسال هم بگوئیم بگیرند اگر اینطور باشد دیگر مردم طاعت نخواهند داشت چرا باید ماوزر و و باال مردم را بگردن گرفته و دیگران بپورند باید معلوم شود که تفاوت عمل و در ساقی یا ارسال چه شده و بچه مصرف رسیده و اصلاحی در مملکت کرده اند و اینکه بعضی از مداخلها در اینجا گفته شد منجمله تفاوت عمل تذکره خراسان که سی هزار تومان بود مبلغ سی هزار تومان هم از نفتیش آن حاصل شده که کلیه شصت هزار تومان میشود معلوم نیست که چه شده است و ما باید این مصلحتی تفاوت عمل را بدانیم بکجا مصرف شده تا از زوی بصیرت بتوانیم در این باب رأی بدهیم والا نمیتوان رأی داد.

وکیل التجار - بریر روز بنده ابتدا اظهاری که کردم برای فرستادن کتابچه ها بود و در آخر نطق عرض کردم که از قرا وضعقا ملاحظه باید بشود و باشخاصی هم که مصدر شغل و خدمت هستند چیزی بدهند در حقیقت ماسه قسم پول بگیرد داریم یکی از باب استحقاق و یکی هم مستصین و یکی هم اشخاصی که خدمت میکنند و نه استحقاق دارند بدیهی است باین گونه اشخاص نباید چیزی داده شود البته خود خاتم راضی نخواهند بود پس باید هر چه زودتر مالیات وصول بشود و فقط بارباب استحقاق داده شود و باقی مانده از برای خرجهای لازمه اینکه گفته شد باید اصلاحات بشود اصلاحات یکی دوتا سه تا نیست خیلی اصلاحات داریم پس بتدریج باید آنها را اصلاح کرد بدیهی است که ما دو مقابل این مالیه حالیه هم اگر مالیه داشته باشیم باز کفاف اصلاحات ما را نخواهد کرد پس ما باید این عایدی خود را در مصارف خیلی لازمه صرف کنیم .

آقای میرزا محمود - اولاً اعضاء کمیسیون مالیه این نکته را در نظر داشته اند اشخاصی که داخل در وزارت خانهها میباشد و صاحب حقوق هستند آن حقوقشان در جز و مواجیشان محسوب شود اما آن مطالبی را که آقای ققی زاده گفتند که اشخاص متحول از حقوقشان صرف نظر کنند مطلب دیگر است و منافات با فرستادن دستورالعملها ندارد و اما آنکه آقای شهبانی گفتند که تفاوت عمل یا ارسال که رأی داده شد بچه مصرف رسید تا اینکه ارسال بتوانیم رأی بدهیم بنده عرض میکنم که امضای کسبونی که از مجلس انتخاب میشوند در آن کاری که محول بآنهاست امین میباشد و همه کسبونی ها همین حال را دارند پس ایرادی بر کسبونی مالیه وارد نیست.

خانها اشخاص مال کافی میخوامیم و این اشخاص شاید اغلبشان قابل نباشند و هر گاه باین وسیله مجبوراً داخل در وزارتخانهها شوند آنوقت آن وزارتخانه بدستراز حلاخواهند شد و اما در باب اصل بودجه عقیده شخصی من بر این است که چون تحول و ثروت این مملکت من در نزدیک عده جمع شده که مال این ملت را میخورند هیچ کاری برای آنها نمیکند و این گونه اشخاص را که وجودشان نمری برای ملت ندارد ما آنها را قابل احترام نمیدانیم و نباید گذاشت که مال ملت را بجهت بخورند پس باید یک نظر کلی بحال این گونه اشخاص کرد همان طور که آقای ققی زاده گفتند از هزار تومان بیالارا از آن اشخاص که قابل و داخل خدمت نیستند مقطوع داشت والا اگر قریب از این باشد ما و کلا خیانت ملت کرده ایم و بنده که یک نفر و کب هستم این را خیانت میدانم و رأی میدهم .

وکیل الرعایا - بنده تصور میکنم که در ادای حق رکالت همین مختصر عرض کفایت نماید ما باید اول مالیه مملکت را میان این وزارتخانهها تقسیم کنیم و با سهم شغل با سهم شخصی بآنها مواجبه بدهیم بعد اگر چیزی زیاد آمد باز باید فکر کرد اگر خرج لازمی است به آن مصرف صرف شود بعد در صورت زیادتی باشخاص که خیلی استحقاق دارند رعایت شود و اگر بر فرض که بصدر امر استحقاق داده نشود فرضاً آنها مالک شوند بهتر است از اینکه یک مملکت از دست برود این عقیده بنده است و همین قدر کافی میدانم .

آقای میرزا فضلعلی آقا - اولاً روز پنجشنبه عرایض بنده در روزنامه بنده مقصود ثبت شده امروز استدعا دارم که بهتر توجه نمایند غلط بودن اسس سابق مالیه امری است واضح بلکه میتوان گفت که سابق اصلاحات نفاذ شده است و این بود که ملت بیچاره مالیات را میداد باضما مضاعفه و هیچ بدردشان نمیخورد و مدیرینت اصلاح یا رساله مالیات هم مبتنی بر اساس سابق بود و برای ضیق وقت و حل دیگر اسباب اصلاح کامل نبود و اصلاح هم نشد و باید باصلاح مالیه پرداخت که عده حیات ملت و صلاح مملکت در آن است بلکه اصلاحات زیاد باید در مالیه بشود تا بتوان گفت که مرتب گردیده و خرابیها از او رفع شد یعنی ارسال باید اصلاحاتی جمعا و خرجا بشود باز در سال بعد خواهیم دید که جای اصلاحات دیگر باقی است و هکذا تا برود مدتی رفغ معایب مالیه بشود با لزوم اصلاحات نکته رهام باید از دست نداد که باید کتابچهها هر چه زودتر به ولایات برود و هر روزی که تاخیر در فرستادن کتابچه می شود چیزی بر ضرر مملکت میافزاید و آخر مثل یا ارسال میشود که وصول شده مالیات بدرد مملکت و انتظام ولایات نخورد و حقوق از باب حقوق از جیب ملت خارج شده و بضقای آنها نرسید از هفت قران تا سه قران فروخته شد و مالیاتی هم در دست مردم قیوض مانده که هنوز تا تمام است و حقوق با این ترتیب اسم بلاصمی است پس باید اول آنچه از دستورالعمل مالیه جمعا و خرجا جای تغییر و تبدیل و اصلاح نیست آنها را معین نمود و ولایات بفرستند و اصلاحات دیگر را متدرجا نموده و مباشرین اطلاع دهند و از اصلاحات لازمه این است که حقوق از باب حقوقی که در دست خدمتند از مواجیشان محسوب شود که هیچ علت نیست که ملت هم مواجبه بدهد و هم حق بر اسمی

آقای میرزا ابوالحسن خان - بنده عرض میکنم این که فرمودند تنظیمات برای ادارات لازمت این اول تکلیف ماست و تأیید می نمایم قول آقای ققی زاده را و آن هم نمیشود مگر باصلاح مالیه و مالیه هم همان بودجه است و قتیکه بودجه صحیح شد انتظامات هم درست خواهد شد بعقیده بنده اگر فقط نظر مجلس باین یک مسئله میشد که مالیه را اصلاح میکرد یک خدمت بزرگی کرده بود و در اینکه نباید باشخاصیکه داخل در خدمت نیستند چیزی بآنها داد حرفی نیست اما باید ملاحظه کرد که آیا باقتضای زمان مسکن است یا نه و مسئله در این نبود که مالیات چه قسم گرفته شود بلکه حرف در این بود که آیا این کتابچه باصلاح شود یا نه نهور هم لازم است لکن تهوری که فایده داشته باشد و گمان بنده این بود و حالا بقین

و همچنین از اصلاحات لازمه این است که رفعت نویس ما رسمی را که نقداً بیرون گرفته اند و صاحبان برات آنها را فروخته اند یا لاوصول مانده باید از حقوق آنها حساب نمود که هیچ ملتی نیست با داشتن حقوق مزدی هم از قرائی صاحب حقوق بگیرند .

آقای میرزا مرتضی قلیخان - بعضی جزئیات در اینجا گفته میشود که باید در کسبونی مالیه گفته شود و بعضی مطالب متفرقه هم داخل مذاکرات میشود ولی باید اصل مطلب را گفت و زودتر از اد نتیجه گرفت مطلب دوتاست .

یکی اصلاح خرج است همان طور که جناب و توفیق الدوا در آن لایحه بطور تفصیل نوشته اند و بهتر از این هم نمیشود امروز اصلاح کرد

یکی هم از باب اصلاح و ترتیب جمع است و در جمع آن طور که بار سال مالیات گرفته اند اگر آن تفاوت عملها که یا ارسال گرفته شد اگر ارسال بهمان ترتیب بخواهند بکنند باید بقوه جبریه گرفته شود اینهم صحیح نیست پس باید بترتیب صحیح عمل جمع را مرتب نمود باین طریق که فروغ و تفاوت عملها را از زوی تومان شماری بشود از هم گرفته شود با اینکه ارسال باین طور مقرر شود که یک عشر از عمل کرد نظارت انجمن های ولایتی و ایالتی گرفته شود و امروزه بقیه بنده این راه خوبی است و بهتر از این راه میزب علمی است که باید شروع بآن شود ولی آن برای امساله وصلت نخواهد داد حالا اگر باید در این مسئله اقدام کرد باید زودتر کسبونی نمود که در اینجا بانداز کرده مطلب را تحقیق نموده بمجلس بیاورند تا رأی گرفته شود اما در باب خرج که گفته باید از خرج کسر نمود وزیر مالیه چیزی در اینجا نوشته اند و فرستاده اند که از هفده گروه سه گروه و کسری بخرج از باب حقوق منظور میشود که از این دو گروه و کسری حقوق اشخاصی میباشد که در ادارات و وزارتخانهها مستخدم هستند و اغلب از آنها مردمانی میباشد که نمیشود دست بحقوق آنها زد یعنی من باب استحقاق میماند یک گروه از آن یک گروه را که بشود دستزد قریب دو سست الی سیصد هزار تومان بیشتر نخواهد شد و اینهم قابل نیست اما اینکه بعضی از و کلا گفتند که تفاوتی در شئون اشخاص نیست بنده عرض میکنم که تفاوت در شئون در همه جای عالم بوده و هست چیزی که هست در حقوق و حدود قانونی هم باهم مساویند اینک در شئون شخصی تفاوتی نباشد .

آقای میرزا ابوالحسن خان - بنده عرض میکنم این که فرمودند تنظیمات برای ادارات لازمت این اول تکلیف ماست و تأیید می نمایم قول آقای ققی زاده را و آن هم نمیشود مگر باصلاح مالیه و مالیه هم همان بودجه است و قتیکه بودجه صحیح شد انتظامات هم درست خواهد شد بعقیده بنده اگر فقط نظر مجلس باین یک مسئله میشد که مالیه را اصلاح میکرد یک خدمت بزرگی کرده بود و در اینکه نباید باشخاصیکه داخل در خدمت نیستند چیزی بآنها داد حرفی نیست اما باید ملاحظه کرد که آیا باقتضای زمان مسکن است یا نه و مسئله در این نبود که مالیات چه قسم گرفته شود بلکه حرف در این بود که آیا این کتابچه باصلاح شود یا نه نهور هم لازم است لکن تهوری که فایده داشته باشد و گمان بنده این بود و حالا بقین

آقای شیخ محمدعلی - صحیح است که کسبونی از طرف مجلس انتخاب میشود و امضای آن امین میباشد ولی آنها استقلال در کارهاشان ندارند آنچه که از آنجا میگردد باید بمجلس بیاید و تصویب شود اگر قریب از این باشد آن کسبونی نیست و اما اینکه در آن لایحه بود اشخاصی که داخل در وزارت خانهها هستند حقوقشان جز مواجیشان محسوب شود این مطلب اشکال دارد برای اینکه ما در وزارت

کردم که از این اصلاح جزئی از اصلاح کلی بازخواهم ماند بدیهی است که باید این مملکت اصلاح شود و محتاج هم بیول خواهد بود باید ملت بهمد در صورت اگر احتیال میدادم که فایده حاصل است بنده هم رای میدادم ولی فایده نخواهد داشت و کتابچه ها باید هر چه زودتر به بولایات برود.

لسان الحکماء - اگر چه مذاکرات سابق ما را از موضوع فی الجمله خارج کرده ولی وزیر مالیه یک راتی تقدیم مجلس نموده و باید در رد و قبول آن صحبت کرد بنده هم هم عقیده هستم با آقای میرزا ابوالحسن خان که از این اصلاح فایده حاصل نمیشود و هر چه زودتر کتابچه ها فرستاده شود بهتر است و علاوه گرفتن مالیات با آن ترتیبی که آقای تقی زاده گفتند منافات ندارد و ممکن است بعد اصلاح جزئی هم بشود و باید ما برای تنظیم ادارات و رفورم مملکت تروت تحصیل نائیم و گمانم این است که محل آنرا داریم باید بزراعت و فلاحت خود افزوده کرد و سد ها را بست چنانچه مملکت های دیگر همین طور ها تروت مملکت خود را زیاد کرده اند و سعادت تحصیل نموده اند.

حسام الاسلام - نصف عمرت در پرباشی گذشت نصف دیگر در پشمانی گذشت اینک این لایحه اینجا آمده برای این است که رای گرفته شود والا اگر بخواید هیئت یک خانه را بدون اینکه کوچک شود در هیئت یک تخم مرغ فرار دهند بدون اینکه بزرگ شود غیر ممکن است بنا باید اول بودجه های وزارت خانها را معلوم کنند بعد دستورالعملها را اصلاح کنند با باید دستورالعمل را اول اصلاح کنند بعد بودجه وزارت خانها را بهر حال باید این مسئله را معلوم کرد.

ساعاتی زاره - اولاً از مطلب خیلی دور افتادم اینکه مسئله نصیبت گفته شد بدیهی است که به صدق (ان اکر مکرمه عند الله اتقیم) هیچ نصیبت بی جهت نخواهد بود و هیچ کس موافق بدون خدمت نباید داد اما در باب این لایحه که تقدیم شده باید رای گرفته شود و این مذاکرات که اینجا میشود تماماً حق وزیر مالیه است مجلس باید هر چه زودتر بودجه وزارتخانه ها را اصلاح نموده و در باب حقوق زیادی هم که به غیر استحقاق داده میشود چنانچه گویا اکثر باین رای هستند رای داده شده و یکسایون داده شود که اصلاح نمایند آن وقت وزیر مالیه از روی آنها ترتیب جمع خرج را خواهد داد ما باید هر چه زودتر بتوانیم بودجه وزارتخانه ها را تصویب نموده و دستورالعملها هم هر گاه اصلاحی لازم است بنمایم و در کتابچه ها در جزئیات داخل درویم.

آقا شیخ حسین - بدیهی است که این مملکت ادارات منظم می خواهد ولی بعضی از عقلا در این مجلس ما هستند که میگفتند بکلی باید دور تمام این بودجه را قلم گرفت و مواجب از روی خدمت به مردم داده شود بعضی مستحقین هم بقدر قوت بلاسوت داده شود ولی مهذا آن طور نگردد و یا ارسال حقوق اشخاصی را که هشتاد هزار تومان بود و او زده هزار تومان رسانیدند حالا اگر بخواید بالبره قطع نائید اگر چه میگویی اینطور اشخاص دوست نفر هستند ولی دوست تفری هستند که باعث اختلال خواهند شد پس عقیده بنده این است که کتابچه ها زودتر برود و از حالاکه دو ماه از سال گذشته است

کمیسیون مالیه مشغول اصلاح آن شود و جزه جوه آنرا به مجلس داده که مجلس تمام جزئیات آنرا دانسته و رای میدهد که از برای اول سال آن به حاضر باشد این است رای بنده در باب دستورالعملها که عرض کردم.

آقا سید حسین - آن راپورت کمیسیون مالیه برای این بود که بودجه مملکت مثل سال گذشته باشد یا اینکه جرح و تعدیل شود و دیگر بودجه وزارتخانه ها است که باید معلوم شود وزارتخانه ها دایر بشود یا باید بطور سابق بی ترتیب باشد اگر وزارتخانه لازم است که باید بودجه آن تصحیح و تصویب شده و مواجب کافی بجزا داده شود و مشغول خدمت باشند و این اجزای که فعلاً در وزارت خانها هستند منتظرند که بودجه از مجلس بگذرد و اگر بودجه وزارتخانه ها صحیحاً تصویب نشود این اجزائی هم که قلم هستند خواهند رفت مقصود این است که باید در این دو مسئله رای گرفته شود.

بحر العلوم کرمانی - این کتابچه ما هر چه زودتر بولایات برود بهتر است و اگر بکلیت باشد اصلاح شود و هر چه ما تعجیل بکنیم برای امسال نتواند رسید و باخر سال خواهد ماند و مالیات بزمن میماند فقط چیزی که بنظر بنده میرسد این است که بنویسند با نهجتهای ولایتی که رسیدگی نمایند که تفاوت عمل حیف و میل نشود و البته صحیح خواهد بود و بودجه وزارت خانها هم لازم است که مرتب شود و با آنها حقوق صحیح داده شود و هر گاه بعد از رسیدگی کسر عمل باشد آنوقت باید فکر اصلاح برای آن بنمایند در حال باید کتابچه ها زودتر بولایات برود.

اسدالله میرزا - بنده اول مقدمتاً عرض میکنم که بنده در بدو مذاکرات پر پر روز گفتیم که باید رعایت حال ارباب حقوق بشود گویا بعضی خیال کردند که بنده خودم حقوق دارم لهذا عرض میکنم که در تمام بودجه نگاه کنید بنده یک دینار حقوق ندارم اما در تنظیمات مملکت بدیهی است که از ازم امور است ولی باید مخارج وزارت خانه ها معلوم شود وقتی که معلوم شد آنوقت واضح خواهد شد که باین تنظیمات کامل حاصل نخواهد شد و این معنی که برای این مخارج از کس حقوق از باب حقوق قرار داده اند یک چیز موهومی است زیرا که ارباب حقوق آنها ای که استحقاق دارند باید لایحه داده شود و یک عده هم که ممکن است آنها را داخل وزارت خانه ها کرده و مستخدم باشند و این وجهی که میگیرند از باب مواجب آنها محسوب شود پس میماند یک عده که متولین هستند آنها بر فرض صدیادوست هزار تومان باشد این اشخاص هم که این پول را میگیرند باز خرج میکنند هر کدام ده بیست نفر بستگان خود را نگاهداری بنمایند و پس از اینکه این صلاح شد آیا به بینجمنی الجمله تفاوت کفایت مخارج وزارت خانها را مینمایند یا غیر البته کفایت نخواهد کرد پس باز ما محتاج هستیم که از جای دیگر اصلاح مالیه را بنماییم و امروزه بهترین راهها عقیده بنده این است که یک مالیات غیر مستقیم بلا کین پسته شود و البته آن ها خواهند داد و انشاء الله از مزیزی علمی هم عایدی ماغبلی افزوده خواهد شد این بودجه های وزارت خانه ها لااقل ششاه طول خواهد کشید که اصلاح

شده و به مجلس آمده تصویب شود تا آنوقت اگر کتابچه های دستور العمل بنامند اشخاصی که بصیرت با امور مالیه این مملکت هستند میدانند که آنوقت وصول مالیات بهمد تویق میافتد پس عقیده خود را عرض میکنم و از عقیده خود رجوع نکرده چنانچه مشاهده میشود از بعضیها که رای خود را تقدیم داده اند و عقیده بنده این است که کتابچه های دستور العمل همان ترتیب که وزیر مالیه رای داده و تصویب نموده خیلی زود بولایات فرستاده شود و بعد فوراً باید مشغول اصلاح بودجه وزارتخانه ها بشویم و راهی برای ازدیاد تروت پیدا کنیم یا همان ترتیب آقای آقا میرزا مرتضی قلیخان گفتند در جمع اصلاحی شده و مالیات سجاالتاً بطور عشر گرفته شود.

امان الله میرزا - این ترتیب ما مثل شخصی است که بخواید یک خانه بسازد فوراً بی یکند فوراً بنا کند که فوراً تمام شود و این ترتیب غیر ممکن است بنده عقیده ام این است که باید بتدریج پیشرفت اول باید این مطالب که گفته میشود ترتیب داد و اصلاح کرد بعد از آن مردم اعلان کرد والا اگر بخوایم حالا تغییر مالیات بدیم باین وضع حاله و خرابی نمی شود ولی باید ترتیب مالیات را درست بدنت و تأمل مرتب کرد و اما اینکه آقای تقی زاده گفتند که به متولین حقوق داده نشود صحیح است و این اشخاصی که متصل اند ما میکنند که مالا و جاناً در همراهی ملت حاضریم این خود یک امتحانی است به بینجمنی اشخاصی که دارای کوروا مکت هستند نمیتوانند از این حقوق خود در این موقع خیلی تشک حیرت نظر کنند.

آقای حاج امام جمعه - موضوع مذاکره تغییر کرد مطلب این بود که بودجه اصلاح شود پانه اینکه بودجه وزارتخانه ها باید مرتب شود یا مالیات مستقیم یا غیر مستقیم بگیرند خارج از موضوع است حرف در این است که باید بودجه را دست زد و جرح و تعدیل باید کرد پانه در اینکه این حقوق بی عمل است و غیر مستقیم نباید بپرد در حق نیست ولی اشکال در این است که استحقاق را معین کردن نمیشود حال حرف یک کلمه است که آیا مالیات گرفته شود و حقوق بنامند برای آخر سال اما چون اغلب مالیات دهندگان همان ارباب حقوق هستند این قدری مشکل خواهد شد و گمان میکنم که اگر بودجه دیز بولایات برود ضرورتش بیش از نفع خواهد بود حال باید رعایت این نکته را کرد و رای داد.

آقا سید محمد جعفر - بنده در خصوص بودجه و دستورالعملها حرفی ندارم آنچه لازم بود گفته شد و عقیده خود را هم سابقاً گفتم اما در باب اینکه مستوفی ها با سامی و عناوین مختلفه حقوق میبرند باید تقشیر کرد بنده عرض میکنم که این مسئله اختصاص با آنها ندارد و تنها برای آنها نباید مفتش گذاشت بلکه در نظام بیش از اینها در دست چنانچه در شریاز خودم اطلاع دارم که یکمده سوار است که حقوق آنها گرفته میشود و هیچ رسشان نیست فقط با اسم آن حقوق گرفته و خورده میشود پس باید تقشیر در نظام هم باشد که اینطور حیف و میل نشود.

آقای سید محمد جعفر - بنده در خصوص بودجه و دستورالعملها حرفی ندارم آنچه لازم بود گفته شد و عقیده خود را هم سابقاً گفتم اما در باب اینکه مستوفی ها با سامی و عناوین مختلفه حقوق میبرند باید تقشیر کرد بنده عرض میکنم که این مسئله اختصاص با آنها ندارد و تنها برای آنها نباید مفتش گذاشت بلکه در نظام بیش از اینها در دست چنانچه در شریاز خودم اطلاع دارم که یکمده سوار است که حقوق آنها گرفته میشود و هیچ رسشان نیست فقط با اسم آن حقوق گرفته و خورده میشود پس باید تقشیر در نظام هم باشد که اینطور حیف و میل نشود.

وقت شده ایم که جمع و خرج را مساوی کرده ایم بدیهی است که مملکت هر قدر مالیات دارد مردم میبهند و بایستی که بقت خوران نمیدهند و راه دیگری نداشتیم پس باید بودجه از تمام این کتابچه ها که حالا پانزده عدد است هشت عدد هم افزودن خواهد شد ترتیب دهند و وقتیکه همه آنها به مجلس آمد آنوقت اختیار با آن کسی است که قلم در دست دارد که یا از بین بزند یا از بسار یا از شرح کسر شود یا از جمع مراد از اظهار بنده این بود حال این کتابچه ها آمده است نمیشود رای داد زیرا که یک چیز از بودجه است و باید اصلاح شود و از حقوق متولین که میتوانند امر معاش خود را بگذرانند باید کسر شود و این هم که گفته شد کسر است بر حسب توضیحی که آقای میرزا مرتضی قلیخان دادند باز بنده عرض میکنم زیاد است و باید از آنها کسر شود و اینکه گفته میشود طول میکشد وزیر مالیه گفتند من در سه روز میتوانم صورت اسامی اشخاصی را که از هزار تومان بیلا مواجب و وظیفه دارند بدیم روز در این صورت اصلاح این کار بیش از ده پانزده روز طول نخواهد کشید و اینکه گفته شد که این اشخاص دوست نفر هستند ولی اسباب اختلال میشوند و بیست کرور جمعیت را متزلزل مینمایند مکرر گفته ام مادامیکه اشخاصی که پشت و پناه ما هستند کمتر از اشخاصی باشند که برضما هستند نشستن ما در اینجا فایده نخواهد داشت و حال آنکه نوزده کرور جمعیت ما را اینجا فرستاده اند که حفظ حقوق آنها را بنمایم و نگذاریم مال آنها را مدت بخورند و دیگر اینکه خوب است قانونی برای تقشیر گذاشته شود که غایب و متوفی و بعضی حقوق که ظاهراً اسم دارد و رسم ندارد و در باطن مال مستوفی یادگیری است هر کس چیزی پیدا کرد مثلاً ثلث یا فلان مبلغ آن مال آن مفتش باشد.

احسن الدوله - از یارسال تا حال در اینجا صحبت مالیه است و تا کنون نتیجه از آن حاصل نشده و این صحبتها دلیل بر عجز ماست یا رسال بهدازیک سال کمیسیون مالیه بودجه را آورد به مجلس و حسن خدمت بخرج دادند که شش کرور اضافه کردیم جمع و خرج مساوی شد معلوم شد که شش کرور کسر است نه اضافه و باز همان که بود هست پس یکمده این کتابچه ها را بسوزانید آسوده کنید این اشخاص که حقوق میبرند مگر همین ها نیستند که در ادارات دولتی هستند آیا در این یکساله چه شد جز اینکه در این یکساله پدر مردم درآمد این همه خرابی و قتل و غارت که شده چه نتیجه حاصل شد.

آقا سید محمد جعفر - بنده در خصوص بودجه و دستورالعملها حرفی ندارم آنچه لازم بود گفته شد و عقیده خود را هم سابقاً گفتم اما در باب اینکه مستوفی ها با سامی و عناوین مختلفه حقوق میبرند باید تقشیر کرد بنده عرض میکنم که این مسئله اختصاص با آنها ندارد و تنها برای آنها نباید مفتش گذاشت بلکه در نظام بیش از اینها در دست چنانچه در شریاز خودم اطلاع دارم که یکمده سوار است که حقوق آنها گرفته میشود و هیچ رسشان نیست فقط با اسم آن حقوق گرفته و خورده میشود پس باید تقشیر در نظام هم باشد که اینطور حیف و میل نشود.

آقای سید محمد جعفر - بنده در خصوص بودجه و دستورالعملها حرفی ندارم آنچه لازم بود گفته شد و عقیده خود را هم سابقاً گفتم اما در باب اینکه مستوفی ها با سامی و عناوین مختلفه حقوق میبرند باید تقشیر کرد بنده عرض میکنم که این مسئله اختصاص با آنها ندارد و تنها برای آنها نباید مفتش گذاشت بلکه در نظام بیش از اینها در دست چنانچه در شریاز خودم اطلاع دارم که یکمده سوار است که حقوق آنها گرفته میشود و هیچ رسشان نیست فقط با اسم آن حقوق گرفته و خورده میشود پس باید تقشیر در نظام هم باشد که اینطور حیف و میل نشود.

خیلی شده است باشد برای روز دیگر که باز مطرح شده مذاکره شود و نتیجه بعمل بیاید.

آقا میرزا ابوالحسن خان - بنده در مقابل فرمایش جناب نایب رئیس عرضی نمیکند ولی عرض میکنم که هر گاه مطلبی مطرح شد متذکر میمانم که اگر گردید نباید و کلاً بگذرانند بروند خصوص مسئله بودجه امر مهمی است که مخصوص پارلمان است مذاکرات لازم دارد ما نباید بدوساعت وقت فحاشت کنیم باید مذاکره کنیم و لوائیکه شش ساعت طول بکشد.

نایب رئیس - چون فعلاً عده کافی نیست و مطالب دیگر هم هست که باید عنوان شود باشد برای روز دیگر اینهم راپورتی است از کمیسیون عدلیه که باید قرائت شود قرائت شد و مشتم بود بر انتخاب اعضاء رئیس از این فراد .

(آقا شیخ محمد علی رئیس - د کتر ولی الله خان نایب رئیس - آقا شیخ ابراهیم منشی و با جمعی از حاضرین که از علمای و کلاهی بودند هفت ماده از قانون عدلیه قرائت و تفتیح شد و عقیده اعضاء کمیسیون این است که اولاً باید اعضاء در سراسر حاضر شوند و ثانیاً باید هیئتی از حجاج اسلام و علمای دارالافتاء در وقت قرائت و تفتیح حضور داشته باشند والا پیشرفتی نخواهد کرد .

آقا سید محمد جعفر - مقصود این است که اگر باید قانون عدلیه زودتر بگذرد لازم است که آقایان و حجاج اسلام حضور بهر رسانند .

آقای حاج امام جمعه - آنقدر که در مالیه صحبت شد که مردم محتاج با اصلاح آن هستند گمانم این است که بهمان اندازه بلکه بیشتر محتاج نظام و ترتیب عدلیه میباشد و از فراریکه شنیده ام ترتیب عدلیه امروزه خیلی خراب و حقوق مردم ضایع میشود و چیزیکه لازم است باید از این مجلس بگذرد قوانین عدلیه است و این مسئله را همه میدانند که باید این قوانین بطوری از مجلس بگذرد که مخالفت با شرع نداشته باشد باین ملاحظه فرارشد که عده از علمای و کلاهی یکی از آنها هم بنده بودم در کمیسیون حاضر شونم که تدقیق نظر در قوانین عدلیه نمایند بنده بر حسب وظیفه شرعی خودم باین کسالت و نظانی که دارم و مشغول معالجه هستم حاضر شدم و حاضر هم خواهم شد اگر چه دوازده ساعت هم طول بکشد مادامیکه زنده هستم میتوانم چون وظیفه خود میدانم که حاضر شوم من آن روز که بکمیسیون وارد شدم شرط کردم که تا شش نفر از حجاج اسلام دارالافتاء در کمیسیون حاضر نشوند بنده تکلیف شرعی و حرفی خود را نمیدانم که حاضر شوم حالا هم باز میگویم که تا شش نفر از حجاج اسلام در کمیسیون نیایند بنده خودم را ملزم بعاضی شدن نمیدانم و هر روز بکنفر بیایید در اینجا مرا قایل قلم بدهد بنده گوش نمیکند و از حالاً گفتم که تکلیف دیانت خود را در این میدانم که باید به نفر از حجاج اسلام در کمیسیون حاضر باشند .

نایب رئیس - رای کمیسیون هم که همین است پس خوب است که اسامی این شش نفر را خود کمیسیون همین کند تا این که اطلاع داده شده حاضر شوند .

آقا سید محمد جعفر - کمیسیون آن ۶ نفر را معین کرده است .

نایب رئیس - رای کمیسیون هم که همین است پس خوب است که اسامی این شش نفر را خود کمیسیون همین کند تا این که اطلاع داده شده حاضر شوند .

آقا سید محمد جعفر - کمیسیون آن ۶ نفر را معین کرده است .

نایب رئیس - پس همان اطلاع داده میشود که تشریف بیاورند

مجلس وقت فروپ ختم شد

مذاکرات روز شنبه ۱۸ ربیع الاخر

دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه ۱۵ را آقا میرزا مرتضی قلیخان قرائت کردند .

(اسامی غائبین روز شنبه موافق شرح ذیل قرائت شد)

(حاج امین الضرب) (آقا میرزا محمود اسفهانلی) (حاج حسین علی)

وکیل التجار - این تلگرافی است که در روزنامه ندای وطن درج شده و راجع با اساس نظام ما است و خیلی عجیب است که تا کنون در مجلس مقدس قرائت و مطرح مذاکره نشده است .

نایب رئیس - بلی خوب است این مسئله را بسواً بهیئت رئیس ارائه داده بعد مطرح گفتگو بشود و حالا قبل از شروع بنام مذاکرات معینه در روز شنبه فعلاً لایحه از انجمن ها رسیده در باب مدرسه فلاحت قرائت میشود .

(لایحه مزبوره قرائت شد قریب به مضمون ذیل)

عموم انجمن های دارالافتاء عصر روز پنجشنبه ۱۴ در انجمن فلاحت حاضر شده در باب فلاحت مذاکره شد و معلوم گردید که نواصی فلاحت ما خیلی است لهذا حضور و کلاهی محترم اظهار میدارند که مملکت ایران مملکتی است فلاحتی و فلاحت آن از سایر علوم اهمیتش زیاد تر است و امروزه ایران چندان صناعت لازم ندارد چون مدرسه فلاحت بجهت ما نهایت لزوم را دارد خوب است که وزیر فلاحت مخصوصی قرار داده شود که مدرسه فلاحتی تشکیل نموده و معلم های عالم صحیح برای این عمل می آوردند ولی بدبختانه شنیدیم که کلاهی محترم انکار مدرسه فلاحت را نموده گفتند جزو مدرسه دارالافتاء بشود آیا باین اهمیت که امروزه فلاحت در ایران دارد و در واقع حیات مملکت منوط باین میباشد باین حال انصاف است که مدرسه مزبوره را معدوم و جزو مدرسه دارالافتاء نمود

امضاء عده از انجمن ها

حاجی سید نصر الله - سابق بر این هم در در این باب مذاکره شد و شاگرد های مدرسه هم لایحه در این باب نوشته و طبع کرده بودند و خیلی خوب بود بعقیده بنده بستن این مدرسه خلاف انصاف است خوب است که این مدرسه نیز باشد ولی وزیر علوم باید نظارت داشته باشد.

آقا میرزا محمود - باید مدرسه فلاحت موقوف نشده بنده همسایه این مدرسه هستم عرض بنمایم در این که مدرسه فلاحت برای این مملکت نهایت لزوم دارد در حرفی نیست ولی در حقیقت این مدرسه فلاحت مدرسه نیست ما این مدرسه را آنوقت مدرسه فلاحت میدانیم که اطفال رعایا و کدخدایان در آنجا تحصیل نمایند این شاگردانیکه قلمها هستند که اگر از آنها زبان و هندسد و غیره خوانند فلاحت نیز خوانند مگر معدودی که از درس فلاحت میخوانند پس این مدرسه لازم است و باید باشد اما بترتیب صحیح که تحصیل فلاحت بشود و البته بستن این مدرسه فلاحت خلاف انصاف است و باید در تحت نظارت وزیر علوم باشد .

ساعاتی زاره - از مذاکرات آن روز مجلس چنین ملازمه معلوم و مستفاد نمی شد بلکه مدرسه که مدتی دروا